

अनंतलब्धिनिधानाय गौतमगणभृते नमोनमः ।

गठ साल भादरवा सुद्धि योथ रविवारे अने आ साल
भादरवा सुद्धि योथ गुड्वारे संवत्सरी पर्वनुं
आराधन करनारा शास्त्र अने परंपरा
प्रमाणे वर्तनारा छे ते आभत

शास्त्रीय पुरावा

जेनी अंदर पर्वतिथिनी क्षय वृद्धि आभत
सुंदर प्रकाश पाडतुं साहित्य छे.

सायुं अे भडाइं माननारा लुशे तेआ शास्त्रना पुरावा वगरनी पर्वक्षय
बिणसेण अने जोआनी लुछोरी साया मार्गे व्यावी आराधक थशे

वीर संवत् २४६३
संवत् १९८३
श्रावण शुक्ला प्रतिपत्

—: प्रकाशक :—
भालवादेशान्तर्गतरत्नपुरीय
ऋषभदेव केशरीभल
जैनधैतांभर संस्था

श्रीजैनसास्करोदय प्रेसमां मेनेजर आलयं ह्रीराजाले प्रकाशक आठे छाथुं.
जलमनगर

આગળ ઉપર જણાવેલ પ્રતોમાં તિથિ બાબતમાં એકસરખા પાઠો લગભગ છે તેથી તત્તુ બાબત્તર આપ્યું નથી પણ પુનમની ક્ષયવૃદ્ધિએ તેરસની ક્ષયવૃદ્ધિ તથા ભાદરવા સુદ પાંચમની ક્ષયવૃદ્ધિએ ભાદરવા સુદ ૩ ની ક્ષયવૃદ્ધિની તારવણી નીચે પ્રમાણે છે.

આ પુસ્તકમાં છપાયેલ પુરાવા સંબંધી નોંધ અને તારવાણુ.

નાં. ૧

આ પ્રત સાં. ૧૭૬૨ની સાલની છે. આ પ્રત ઉપાધ્યાય શ્રીવિનયવિજયજી મહારાજના શિષ્ય પંડિત રૂપવિજયજીએ લખેલી હતી, તેથી ઉપર શ્રીરામવિજયજીએ સાં. ૧૭૬૨નો સાલમાં જેઠ શુદ્ધિ સાતમે બુધવારે થરાદમાં લખેલી છે.

૧ પર્વતિથિના ક્ષયે પૂર્વતિથિનો ક્ષય થાય.

૨ પર્વતિથિની વૃદ્ધિએ પૂર્વતિથિ ખેવડાય.

૩ પુનમ અમાવાસ્યાના ક્ષયે તેરસનો ક્ષય થાય.

૪ પુનમ અમાવાસ્યાની વૃદ્ધિએ તેરસની વૃદ્ધિ થાય.

૫ ભાદરવા સુદ ૫ ની ક્ષયવૃદ્ધિએ ત્રીજની ક્ષયની વૃદ્ધિ થાય.

૬ જૈનશાસ્ત્રાનુસારે પર્વતિથિ(આરાધના)તથે ઘટે નહિ.

૭ વિશેષજ્ઞાસુને વૃદ્ધદેવન્દ્રસૂરિકૃત યતિદિનકૃત્યસામાચારી જોવાની ભલામણ.

૮ પાંચકવૃદ્ધિની અપેક્ષાએ દિવસો ૫૦ અને ૭૦ ગણ્યા છે. બાકી સંવત્ષરીની અપેક્ષાએ ચૌમાસી અને સંવત્ષરીનું અંતર લેવું અને તેથી સંવત્ષરીની રાત આગલના વર્ષમાં આવે.

નાં. ૨

આ પ્રતનું નામ તપાગચ્છની પર્યુષણા સામાચારી છે, તેમાં એક કુલમંડન-સૂરિકૃત આજ્ઞાપક છે, નિથિહાનિવૃદ્ધિપ્રશ્નોત્તર છે. અને પછી આ લખાણ છે, ત્યાર-બાદ અધિકમાસની પર્યુષણા સામાચારી છે. આ પ્રત મહોપાધ્યાય શ્રીદેવવિજયજીના શિષ્ય મુનિ જંબુવિજયજીએ લખેલી છે.

પર્વતિથિઓ કઈ કઈ ?

પુનમ અમાવાસ્યાની ક્ષયવૃદ્ધિએ તેરસની ક્ષયવૃદ્ધિ કરવી.

તે ક્ષયવૃદ્ધિ કરવાની રીત.

એવીજ રીતે ભાદરવા સુદી પાંચમની ક્ષયવૃદ્ધિએ ત્રીજની ક્ષયવૃદ્ધિ કરવાનો આદેશ.

પૂર્વસૂરિકૃત સામાચારીની ભલામણ અને સાક્ષી.

નાં. ૩

આ પ્રત શ્રી દેવવાચકજીએ પૂર્વસામાચારીમાંથી લખી, તેના ઉપરથી ૧૫૬૩ માં ખંભાતમાં તેમના શિષ્ય યશોવિજયજીએ લખી. પછી તે વિનયવિજયજી મહોપાધ્યાયના શિષ્ય પં. મોહનવિજયજીએ સુરતમાં લખી છે.

પર્વતિથિ ક્ષયવૃદ્ધિ સંબંધી મેરૂવિજયજીનો સામાચારી જ્ઞેવાની ભલામણ.

પાંચમીના ક્ષયે અને વૃદ્ધિએ તૃતીયાના ક્ષય અને વૃદ્ધિનો આદેશ.

પુનમ—અમાવાસ્યાની ક્ષય-વૃદ્ધિએ તેરસની ક્ષયવૃદ્ધિ કરવી.

પર્વતિથિની ક્ષય-વૃદ્ધિ ન થાય તથા પર્વતિથિઓ કંઈ કંઈ?

સામાચારીનો પુરાવો.

નાં. ૪

આ પ્રતનું નામ પર્વતિથિનિર્ણય છે. તેના અંતે તપાગચ્છીય રૂપવિજયજીએ આ પ્રત ૧૭૭૩ ના વધશાખ વદી ચોથે લખેલી હતી, તેમાં પ્રાન્તે આ લખાણ હતું.

પુનમઆદિની ક્ષય વૃદ્ધિએ તેરસ આદિની ક્ષયવૃદ્ધિ ઊરાળર છે.

ભાદરવા સુદ્ધિ પાંચમના ક્ષયે ત્રીજનો ક્ષય પરંપરાગત છે અને શાસ્ત્રીય છે.

તપાગચ્છની સામાચારી આ પ્રમાણેજ છે.

આ પ્રત આ. વિજયદર્શનસૂરિજી મહારાજની પાસેથી આવી છે.

નાં. ૫

સં. ૧૭૬૨ની પ્રતમાં (નં. ૧ વાળી પ્રતમાં) અંત્યભાગે જે ભલામણ કરી છે કે વિશેષજ્ઞાસુએ વૃદ્ધદેવેન્દ્રસૂરિકૃત સામાચારી જ્ઞેવી તે યતિદિનકૃત્યસામાચારીની આ પ્રત છે, તેનાં પાનાં ૧૩૦ છે, તેમાં પત્ર ૩૭, ૩૮, ૩૯ મેં ધર્માધિકાર નામે વિભાગ છે તેની અંદર આ તિથિ સંબંધી નિશ્ચય કરવામાં આવ્યો છે, તેનો ઉતારો છે.

જૈનટીપ્પણાને હિસાબે પર્વતિથિની ક્ષયવૃદ્ધિ ન થાય.

ભાદરવા સુદ્ધિ પાંચમની ક્ષયવૃદ્ધિએ ત્રીજની ક્ષયવૃદ્ધિ કરવાની આજ્ઞા અને શાસ્ત્રાર્થથી સિદ્ધ કરેલ ત્રીજનોજ ક્ષય

પૂનમઆદિ પર્વતિથિની ક્ષયવૃદ્ધિએ તેરસ આદિની ક્ષયવૃદ્ધિ શાસ્ત્રોક્ત છે. પરંપરાગત છે

ભાદ્રં સુદિ પાંચમની ક્ષય વૃદ્ધિ એ ત્રીજની ક્ષયવૃદ્ધિ કરવાની રીત.

નાં. ૬

આ પાંચ વડસ્થાના ભંડારમાનું છે. તે આ. વિજયોદયસૂરિજી મહારાજ તરફથી મળેલ છે, તે શ્રી દીપવિજયજીનો પત્ર છે. સં. ૧૮૭૧ નું લખેલ છે.

શ્રીદેવસૂરગચ્છવાળા પહેલેથીજ પુનમની ક્ષયવૃદ્ધિએ તેરસની ક્ષય વૃદ્ધિ કરતાજ હતા. અને એ દેવસૂરગચ્છ અને આણસૂરગચ્છનો મતભેદ છે.

નાં ૭

આ લખાણ ૧૬ મી સદીનું છે. આ. વિજયઉદયસૂરિજી મહારાજ. આ, વિજય નીતિસૂરિજી મહારાજ પં. લાલવિજયજી ગણી આદિ પાસેની પ્રતો ઉપરથી ઉતારેલ છે પૂનમના ક્ષયે તેરસનો ક્ષય થાય,
સંવત્સરીમહાપર્વ પાંચમના એકજ દિવસ પહેલાં થાય,
ભાદરવા સુદિ ચતુર્થી વૃદ્ધિએ પહેલી ન લેવી, બીજીજ આરાધવી.

નાં. ૮

આ પ્રત ૧૫૭૭ માં તપાગચ્છીય દેવવાચકજીના શિષ્ય યશોવિજયજીએ લખી છે તેના ઉપરથી મુનિશ્રી રૂપવિજયજી અને મુનિરામવિજયજીએ લખેલ છે.

જેવી રીતે પૂનમના ક્ષયે તેરસનો ક્ષય કરાય તેવી રીતે પૂનમની વૃદ્ધિએ તેરસની વૃદ્ધિ કરવી એવી પૂર્વાચાર્યની સામાચારીમાં કહ્યું છે

ગયે વર્ષે (૧૫૭૬) શ્રીઆણંદવિમલસૂરિ મહારાજે પણ શ્રાવણ સુદ પુનમની વૃદ્ધિએ તેરસની વૃદ્ધિ કરી હતી અને અમોને આજ્ઞા આપી હતી એમ તે પ્રતના લેખકનું કહેવું છે

નાં, ૯

આ સંવાહમાં પણ પર્વતિથિના ક્ષયે પૂર્વતિથિનો ક્ષય કરવાનું જણાવે છે. આ પ્રત મેરૂવિજયજીના સમયમાં લખાયેલી છે.

નાં. ૧૦

આ લખાણમાં ચંદ્રેશ વર્ષે તે પહેલી ચંદ્રેશની બીજી તેરસ કરવી અને બીજી ચંદ્રેશ ચંદ્રેશ ખડી રાખવી અને તેનું આરાધન કરવાનું જણાવ્યું છે. તેમજ પર્યુષણની પાંચમ વર્ષે ત્યારે એ ચોથ કરી બીજી ચોથે સંવચ્છરીનું વિધાન છે. એવે ઠેકાણે સૂર્યેદયની જરૂર નથી એમ પણ જણાવ્યું છે.

आ वर्षे श्री संवत्सरी महापर्व शुद्धिवारेण आराधाय ये
संबंधी तेमण पर्वतिथियोनी छानिवृद्धि संबंधी

शास्त्रीय पुरावा

पाक्षिकविवारनी सं. १७६२नी प्रतमां अंत्ये तिथिछानि-
वृद्धिनो विचार आ प्रमाणे छे :—

यदि च ताम् पर्वतिथिषु वृद्धिहानी तदा किं कार्यं ?, तदेवाह—प्रथमतो जैनागमानुसा-
रेण एकाऽपि पर्वतिथिर्न हीयते न च वर्द्धते, लौकिकाभिप्रायेण (यदा) आयाति तदापि गीतार्था-
स्तदभिप्रायं त्यक्त्वा स्वागमानुसारेण पर्वतिथेर्वृद्धि क्षयं च न कुर्वति, कथं?, क्षये पूर्वा तिथिः कार्या,
वृद्धौ कार्या तथोत्तरा' इति वचनात्, तथा 'आसाढे कत्तिय फग्गुणमासे (जइ) खओ पुन्निमा होइ ।
ता संखओ तेरसीए भणिओ जिणवरिंदेहि॥१॥वीया पंचमी अट्टमी एक्कारसी य चाउदसी य । ता
संखओ पुच्चतिही अमावासाएवि तेरसी ॥ २ ॥ तथा आगमः—जम्हा पुन्निमाखए तेरसीखओ
तम्हा पुन्निमावुड्ढीएवि तेरसीवुड्ढी जायइ इइ वयणं पुच्चमूरीहि भणियं' इति वचनात्, तथा च जइ
पच्चनिहीखओ तह कायचवो पुच्चतिहीए एवमागमवयणं कहियं तेलुकनाहेहि ॥१॥ चउमासीय
वरिसे वुड्ढी भवे जा(सा)पुच्चतिहीए ठाविआणं पुच्चदिणे मिलिया दोऽवि तत्थ दिणे, १।१। तथा अट्टमी
चाउदसी पुन्निमा उहिट्टा य पच्चतिही, एसु खओ न हविज्जइ, इइ वयणाओ इति वचनात् । आय-
रियावि एवमेव भणन्ति जम्हा पुन्निमाखए तेरसीखओ एवमेव वुड्ढीएऽवि जायइ इच्चाइ, यदि अष्ट-
मीचतुर्दशीपूर्णमासीअमावास्यादिपर्वतिथिषु क्षयं (गतासु) सत्सु तत्पूर्वायास्तित्थेः क्षयो युक्तः, तथा
पूर्णमास्यमावास्याः क्षये चतुर्दश्या एव क्षयो युक्तियुक्तः, परं त्रयोदश्याः क्षयस्तु न युक्तियुक्तः,
तृतीयस्थानस्थितत्वात्, सत्यं, परं चतुर्दश्याः पर्वदिनत्वेन सूत्रकृतांगद्वितीयश्रुतस्कंधवृत्तौ
अंगीकरणात् तस्याः क्षयो न भवत्येव, एवमेवाष्टमीपूर्णमावास्यादिपर्वतिथीनां क्षयोऽपि न
भवति, अतः कारणात् गीतार्थास्त्रयोदश्या एव क्षयं कुर्वन्ति, तदनुसारेणास्माभिरपि क्रियते, एवं
भाद्रपदशुक्लपंचम्या अपि क्षयसद्भावे तृतीयायाः क्षयः क्रियते कार्यते च, अत एव त्रयोदश्या
क्षय एव युक्तियुक्तः, तद्दिन एव साधवः सर्वचैत्यानि सर्वसाधून् (वन्दन्ते) पाक्षिकतपः प्रतिक्रमणं
क्रियन्ते(कुर्वन्ति)न तु पूर्णमास्याः, पूर्णमास्थास्तपस्तु तदा क्रियते यदि तद्दिने क्षयो न भवेत्, तद्दिनकृत-

नियमो भवति स करोतु, परं प्रतिक्रमणं तु चतुर्दश्यामेव करोति, पूर्णमास्यास्तु दैवसिकं करोतीति, यदि एवमपि तव न रोचते तर्हि हीनायां पूर्णमास्यां चतुर्दश्या घटिका आकर्ष्य पूर्णमास्यां निक्षेपः कार्यः, ततो जाता परिपूर्णा पूर्णिमा, हीना चतुर्दशी, तस्याः क्षयाभावात् त्रयोदश्या घटिकायाश्चतुर्दश्यां निक्षेपः कार्यः, ततः जाता परिपूर्णा चतुर्दशी, क्षीणा च त्रयोदशी जाता, अत एव तृतीय-स्थानवर्तिन्या अपर्वरूपायास्त्रयोदश्याः क्षयो युज्यते इति, यदि च पूर्णमास्या वृद्धौ(द्विः) किं कार्यं पूर्वोक्तं?, तद्वत् कार्यं, द्वे चैव त्रयोदश्याौ कार्ये, कथमेवं?, सत्यं, परं चिरंतनसूरिभिः एवं क्रियते कार्यते च, कथं?, पूर्णिमास्यामावास्याौ कदापि जैनागमाभिप्रायेण न वर्धिते, परंतु लौकिक-शास्त्राभिप्रायेण तु वर्धिता दृश्यते, परं असुनृतत्वेन तद्विषयो नांगीकृतः, कथं?, आगमेन सह विरोधात्, विरोधश्चायं—वृद्धौ उत्तरा तिथिः कार्येति वचनात् एकैव उदयवती पूर्णिमा गृह्यते, सा तु द्वितीयैव, न तु आद्या, आद्या तु सामान्या अपर्वरूपा च, अत एव तस्या वृद्धेस्त्रयोदश्यामेव न्यासः क्रियते, स्थाप्यते इत्यर्थः, एवमपि तव न रोचते तर्हि कुरु वर्द्धिताया आद्यपूर्णमास्या घटिका चतुर्दश्यां स्थाप्या, स्थापितत्वेन च वर्द्धिता चतुर्दशी, साप्यागमाभिप्रायेण द्वे न भवेतां, अत एव तस्या आद्यायाश्चतुर्दश्या घटिकाया त्रयोदश्यां संयोजना कार्या, एवं रीत्याऽपि आगमशैल्यापि अपर्वरूपा त्रयोदश्या वर्धिता भवति, यद्येवमपि तव न रोचते तर्हि प्रथमां पूर्णिमां परित्यज्य द्वितीयां पूर्णिमां भज इति, एवममुना प्रकारेणैव भाद्रपदशुक्लपंचम्याः क्षये वृद्धौ च तृतीयस्थानवर्तिन्याः तृतीयायाः क्षयं वृद्धिं च कुरु, मा कदाग्रहग्रथिलो भव, आद्यां पंचमीं चतुर्थीस्थाने संस्थापय, द्वे चतुर्थीं कृत्वा आद्यां चतुर्थीं परित्यज्य द्वितीयां भज इति तुष्यन्तु सज्जना इति न्यायेनेत्वलं चर्चया ॥ पूर्णमासी तु मासे पूर्णे भवति ततो २ मास आयाति, पाक्षिकादिक्रिया तु चतुर्दश्यामेव कथं क्रियते?, सत्यं, पूर्णिमांतर्गता, पाक्षिकादितपःप्रभृतिप्रतिक्रमणादिः सर्वक्रिया गीतार्थैश्चतुर्दश्यां नीता, ततस्तद्दिने एव पाक्षिकप्रतिक्रमणादि सर्वं क्रियते, परं पूर्णिमा तिथित्वेन नापहता, किन्तु पूर्वोक्तक्रिया त्वपहता, सापि पूर्वतिथित्वेन प्रतिपादिताऽस्ति, अत एव 'सावणव-हुलपक्ख' इति सिद्धांतवचनानुसारेण श्रावणकृष्णप्रतिपद आरभ्य पंचाशदिने पर्युषणा कार्या, दिनगणना त्वेवं—श्रावणकृष्णप्रतिपदेकं, पञ्चमीपर्यंतं दिनपंचकं १ । २ । ३ । ४ । ५ । एवं पष्ठ्या दशमी ६ । ७ । ८ । ९ । १० । एवमेकादश्या अमावास्यापर्यंतं ११ । १२ । १३ । १४ । १५ । एवमेव दशभिः पंचकैः पर्युषणा कार्या, आह च श्रीकल्पसूत्रसामाचार्या 'वास्राणं सवीसइराए मासे वड्कंते पज्जोसवइ' तथा 'वास्राणं सवीसइराए मासे वड्कंते सत्तरी-राइंदिएहिं सेसेहिं' इति समवायंगे, तथा 'पक्खस्स अट्ठं अट्टमी मासस्सट्ठं तु पक्खअं होइ । सोलसदिणे न पक्खअं नणु कायअं तु कइयावि ॥ १ ॥ पक्खपडिक्रमणाओ सट्ठिपहरम्मि अट्टमी होइ । तत्थेव पक्खवाणं करेति जिण (चंद्र) वयणाओ ॥ २ ॥ जहिआओ अट्टमीओ लग्गाओ इति पक्खसंघीसु । सट्ठिपहरम्मि निच्चं करेति पक्खयपडिक्रमणं ॥ ३ ॥ पन्नरम्मि य

दिवसे कायव्वं पक्खियं तु नियमेण । चउहसीसहियं कइयावि न हु तेरस सोलसे दिवसे ॥४॥ अट्टमीतिहीइ सहियं कायव्वा अट्टमी उ पायेणं । अहवा सत्तमि नेयं नवमे छट्टे न कइयावि॥५॥ आसाढवहुलपक्खे भद्वए कत्तिए या पोसे य फग्गुण वइसाहेसु य नायव्वा ओमरत्ताओ ॥ ६ ॥ तथा पाक्षिकक्षामणे अपि 'चारमासाणं अट्ट पक्खाणं एकसो वीस राइंदियाणं' तथा सांवत्सरिकक्षामणे 'वारसण्हं मासाणं चउवीस पक्खाणं त्रणसो सायठ राइंदियाणं' इत्यादि, सार्धसप्ताहोरात्रैः मासस्यैकः पादः, पंचदशाहोरात्रैरर्धमासो भवति, एवं त्रिंशद्दहोरात्रैर्मासः पूर्णमासो भवतीत्यादि । एवं ऋतुअयनसंवत्सरे त्रिंशताधिकपष्टचहोरात्रा भवंति ३६०, अत एव मासांते पूर्णिमा, तदनंतरमाद्यमासस्य प्रथमदिवसो भवतीति । एवमेव भाद्रपदशुक्लपंचम्यंतर्गतसांवत्सरिकसंबन्धिनी क्रिया सापि चतुर्थी नीता, परं पंचमी पर्वतिथित्वेन रक्षिता, ततः षष्ठीत आरभ्य दशम्यंत ६ । ७ । ८ । ९ । १० इत्येकं पंचकं ११ । १२ । १३ । १४ । १५ । इति द्वितीयं १ । २ । ३ । ४ । ५ । तृतीयं ६ । ७ । ८ । ९ । १० । चतुर्थं, अनया रीत्या कार्तिकपूर्णमास्यां चतुर्दशं पंचकमायाति-इति बोध्यं, अतः परं विशेषजिज्ञासुभिर्वृद्धदेवेन्द्रसूरिकृता सामाचारी विलोकनीया, तत्रापि पाक्षिकप्रतिक्रमणकरणं चतुर्दश्यामेव कथितं, पूर्णमास्यान्तु दैवसिक्कमिति सिद्धं, विशेषचर्चयाऽलं । इति तिथिवादे सप्रमाणे चतुर्दश्यामेव पाक्षिकप्रतिक्रमणं कर्तव्यमिति महोपाध्यायश्रीविनयविजयगणेशिष्यपंडितरूपविजयजीगणिना लिखितमासीत्, तदुपरिष्ठात् मया रामविजयेन, विक्रम संवत् १७९२ ज्येष्ठशुक्लसप्तम्यां बुधवासरे श्रीथरादनगरे अमरचन्द्रात्मजेन नरभेरामेण लिखितं, शुभं भवतु श्रीश्रमणसंघस्य.

(एष तिथिविचार आचीर्णचतुर्दशीवादिविहितो वाचनोपयुक्तां शुद्धिं विधाय मुद्रितः, एवमेतना अपि पाठाः प्रतिभागाश्च, कृत्रिमत्वभ्रान्त्यपाकृतये यथावच्छुद्धिमकृत्वा यथादर्शं मुद्रित एष ग्रन्थांशसंचयः, भविष्यत्येतावतैव विदुषां विनिश्चयो यदुत पूर्णिमामावास्ययोः क्षये वृद्धौ च त्रयोदश्या एव क्षयो वृद्धिश्च युक्ता, तथैव च भाद्रपदस्य शुक्लपंचम्याः क्षये वृद्धौ च शुक्लतृतीयायाः क्षयो वृद्धिश्च युक्ता, परंपरागता च सा रीतिः, नावाचोनेति)

तपगच्छनी पयुषाणासामायारीनी प्रतमां लभेत् तिथिहानि- वृद्धिनो विचारः—

तथा च श्राद्धविधौ-ततः श्राद्धेन पर्वदिनाः सर्वे विशिष्य पालनीयाः, पर्वणि चैवमूचुः-अट्टमी चउहसी पुन्निमा य तहय अमा[वासा] हवइ पव्वं । मासम्मि य पव्वच्छकं तिन्नि अ पव्वाइं एक्खम्मि ॥ १ ॥ तथा वीया पंचमी अट्टमी एक्कारसी चाउदसी पण तिहीओ । एआ सुअतिहीओ गोयमणहारिणा भणिआ ॥२॥ वीया दुविहे धम्मं पंचमी नाणेसु अट्टमी कम्मं । एगारसी अंगाणं

चउदसी चउदपुव्वाणं ॥ ३ ॥ एवं पंचपर्वी पूर्णिमामावासाभ्यां सह षट्पर्वी च प्रतिपक्षमुत्कृष्टा स्यात्, तथा च गाथाः पूर्वमूरिभिः प्रणीता “आसाहकत्तियफग्गुणमासे खओ पुन्निमा(इ जइ) होइ । ता संखओ तेरसीए भणिओ उ जिणवरिंदेहिं॥१॥वीया पंचमी अट्टमी एकारसी चउदसी य तासि खए । खओ पुव्वतिहीओ(णं) अमावासाएऽवि तेरसी ॥२॥ पक्खस्स अट्ठं अट्टमी मासं अट्टाओ पक्खिअं होइ ।(तेरसमे सोलसमे दिवसे न हुंति पक्खिये कयावि) ॥३॥ आसाहवहुलपक्खे भद्दवये कत्तिए य पोसे य । फग्गुण वइसाहेसु य नायव्वा ओमरत्ताओ॥४॥जइ पव्वतिहीखओ तह कायव्वो पुव्वतिहीए । एवमागमवयणं कहियं तेलुक्कनाहेहिं॥५॥ चउमासी वरिसे वुढी भवे जा(सा)पव्वतिहीए ठावियाणं पुव्वदिणे मिलिया दोऽविय तत्थ दिणे, पुव्वाए तिहीयाए ठाविऊण जहाकमेणं पच्छा आराहणीया मूरुदयवेलासंपत्ते ॥ पन्नरसंमि य दिवसे कायव्वं पक्खियं तु पाएणं । चउदसी सहियं कयाइवि न हू तेरस सोलसे दिवसे ॥ ८ ॥ अट्टमीतिहीइ सहिआ कायव्वा अट्टमी उ पायेणं । अहवा सत्तमिनेयं नवमे छट्ठे न कायव्वा ॥९॥ पक्खियपडिक्कमणाओ सट्ठियपहरम्मि अट्टमी होइ । तत्थेव पच्चखाणं करेति पव्वेसु जिणवयणा ॥१०॥ जइया उ अट्टमी लग्गा तिहिआओ हुंति पव्वसं-धीसु । संधिपुरम्मि य नेया करेति पक्खियपडिक्कमणं॥११॥अत्थि(य)तम्मि य गन्धो तव्वसेण सा उण जायइ, एवं पुव्वमूरीहिं भणिअं एत्थ न संदेहो ॥१२॥ पक्खंते तह मासंते जा भवे पुन्निमा वुड्ढी । तो तेरसीए भणिओ करिज्ज जिण(चंद)आणाए ॥ १३ ॥

इत्यादिगाथाकध्वकैरपि पूर्णिमामावास्योः क्षये क्षयस्त्रयोदश्या भवतीति तत्र चेतसि चेद् विचारो नायातस्तथापि श्रुणु, क्षये पूर्वा तिथिः कार्या इति पर्वतिथेः क्षये पूर्वा याऽपर्व-तिथिस्तस्या एव क्षयः कार्यः, यदि पूर्णिमामावास्ययोः क्षयो भवति तदाऽनया रीत्या त्रयोदश्याः क्षयः कार्यःसा चैवं-पूर्णमास्यादिक्षये चतुर्दश्या घटिका अपसार्या, तदा च चतुर्दशी हीना-जाता, सापि पर्वतिथित्वेन तस्याश्चतुर्दश्या क्षया न भवत्येव, अतस्तस्यां त्रयोदश्या घटिका संयोज्या, जाता त्रयोदशीरिक्ता, सा त्वपर्वतिथिः, तस्या एव क्षयः कार्य इति, इत्येवं वृद्धावप्यवसेयं, तथाहि यदा वद्धितपूर्णमास्या घटिका चतुर्दश्यां निक्षिप्ता तदा चतुर्दशी वद्धिता. सा द्विचं नेच्छति, साऽप्ये-कैव क्रियते, अत एव वद्धितचतुर्दश्या घटिका त्रयोदश्यां प्रक्षिप्ता, जाता त्रयोदश्या वृद्धिः, साऽ-पर्वत्वेन द्वे त्रयोदश्याौ क्रियेते गौतमैः, यदुक्तं सिद्धांतसागरे ‘जम्हा पुन्निमाखए तेरसीखओ तम्हा पुन्निमावुड्ढीएवि जायइ. इइ वयणं पूव्वमूरीहिं भणियं॥इति सामाचार्या, तथा च॥‘अट्टमी चाउदसी पुणिमा उद्धिट्ट इइ पव्वतिही, तामु खओ न हवइ, इइ वयणाओ’इति वचनात् आयरियावि एवमेव भणंति, तंजहा. ‘आसाह कत्तिय फग्गुणमासे खओ पुन्निमा होइ तासं खओ तेरसी (ए इह) भणिओ जिणवरिंदेहिं॥१॥एवं सर्वपूर्णिमामावास्यास्वपि त्रयोदश्या एव क्षयः कार्य इति । द्वितीयापंचम्यष्टम्येकादशीषु पर्वतिथिषु चतुर्दश्याः क्षयस्तत्पूर्वदिने कार्य इति, एवं भाद्रपदशुक्र-पंचम्याः क्षये तृतीयायाः क्षयः, वृद्धौ चापि तृतीयाया एव वृद्धिः कार्या, पूर्णिमावृद्धि-

वदिति । तथाहि—यतः पूर्णिमाभिवृद्धौ त्रयोदशीवृद्धिर्जायते तथा(ने)भाद्रशुक्लपंचमी-
वृद्धौ तृतीयावृद्धिर्जायते, नतु अन्यतिथिवृद्धिः, ननु पंचमी चतुर्थ्यां संक्रमिता तदा भवद्भिः
द्वे चतुर्थ्यां कथं न क्रियेते?, तृतीयस्थानवर्तिनी तृतीया कथं वर्द्धिता इति त्वं पृच्छामि
शृणु तत्रोत्तरं, जैनटिप्पणके तावत्पर्वतिथीनां वृद्धिरेव न भवति, तत्परमार्थतस्तृतीया
एव वर्द्धिता, नच चतुर्थी भवति, लौकिकलोकोत्तरशास्त्रप्रतिषेधितत्वात्, तस्मात् सिद्धं पंच-
मीवृद्धौ तृतीयावृद्धिरिति, चेत् पंचमीवृद्धौ तृतीयावृद्धिश्च तव न रोचते तदा
चतुर्थीवृद्धिं कृत्वा प्रथमां परित्यज्य द्वितीयां चतुर्थीं भज इति पर्युषणापर्वण्यां तिथिवि-
चारनामा सामाचारी समाप्ता इति ॥ श्री महोपाध्यायदेवविजयगणेशिष्यपं० जम्बू-
विजयेन सूत्रानुसारेण गुरुपदेशेन च लिखिता सुरतवंदरे इति । इति श्रीमहोपाध्यायदेवविजय-
विरचितसामाचार्या पर्वतिथौ पर्युषणासामाचारी समाप्ता ॥

नां. ३

श्री देववाचकनो १५६३ नी साधनो पर्वतिथिनिर्णयः.

तथा चाह देववाचकोपाध्यायः, गाढा-आसाढ कत्तियफग्गुण मासं खओ पुण्णिमा होइ। ता
संखओ तेरसि भणियो जिणवरिंदेहिं॥१॥जइ पव्वतिहीखओ तह कायव्वो पुव्वतिहीए। एवमाग-
मवयणं कहियं तेलुक्कनाणीहिं॥२॥चाउम्मासियवरिसे बुड्ढी भवे जा पव्वतिहीए ठवियाण पुव्व-
दिणे मिळिया दोविय तत्थेव तहिणे । इति पाठांतरे ॥ ३ ॥ पुव्वाए तिहीयाए ठाविऊण जहा
कमेणं । पच्छा आराहणिया सूरुदयवेला संपत्ते ॥४॥ तथा च पंडितमेरुविजयगणेशिभिः प्रोक्तं
सामाचार्या, तथाहि—अन्नदा पज्जोसवणाय दिवसे आसन्ने आगए अज्जकालयेण सातवाहणो
भणियो—भह्वयजुण्हस्स पंचमीए पज्जोसवणा” चूर्णी, अत्र च पंचमीक्षये तृतीयाक्षयः वृद्धौ
सैवाद्यपंचम्यपर्वरूपेण गणिता तृतीयायां प्रस्थापिता,, तदनंतरं चतुर्थी, पश्चात् पंच-
मी चाराध्या इत्यर्थः, एवं सर्वपर्वतिथौ पौर्णमास्यावदवसतत्र्यमिति, तथा च अट्टमी चाउहसी
पुण्णिमा उद्दिट्ठा य, पव्वतिहीसु खओ न इविज्जइ, इइ वयणाओ इति वचनात्, आयरियावि
एवमेव भणन्ति, अतः एवोक्तम् सामाचार्या वीया पंचमी अट्टमी एगारसी च चउहसी
ता संखओ पुव्वतिहिओ अमावासाएवि तेरसी, तथा च “जम्हा पुण्णिमाखए तेरसी-
खओ तम्हा पुण्णिमाबुड्ढीएवि तेरसीबुड्ढी जायइ इइ वयणं पुव्वसूरीहिं भणियं” इति
सामाचार्या, अण्णथा चाउहसीपुण्णिमाणं छट्ठतवो कहं करिज्जही?, जइ पुण्णिमाबुड्ढी तो आइत्ता
अपव्वरुवा अतो तेरसीए तुमं आणिज्जा, तत्थ दिणे तेरसी करिज्जा, तयनंतरं चउहसी, पक्खिय-

तवं चेइयसाहुवेदणं च पक्खियपडिक्कमणाइ सच्चं कुणंतु गीयत्था, एवमेव अम्हंपि करेसु इच्चाइ, एवमेव पज्जोसवणाएवि, तयनंतरं अवराविआयाया सा चाराहणीया, सा तिही पच्चतिही तथा कहिया जिणेहिं, अत एव प्रथमां परित्यज्य द्वितीयां पूर्णिमां भज इति पूज्यैः तात्पर्यार्थ उक्तः इति पूर्वाचार्यप्रणीतसामाचारीतः श्रीदेववाचकेनोच्यते, क्षये पर्वतिथिनिर्णयः पूर्वलिखित आसीत् तदुपरिष्ठात् तच्छिष्येण यशोविजयेन श्रीस्तंभपुरे श्रीचिंतामणिपार्श्वनाथ-प्रसादात् विक्रमाब्दपंचशते त्रिषष्ट्यधिके [१५६३] पौर्णमास्यां भूमिज्वारे लिखित इति पर्वतिथिनिर्णयः। इयं प्रत्यन्तजीर्णत्वात् तदुपरिष्ठात् महोपाध्यायश्रीकीर्तिविजयगणेशिष्यो-पाध्यायश्रीविनय[विजय]गणेशिष्यप्रवरपंडितशिरोमणिपंन्यासरूपविजयगणेशिष्यपंडित-मोहनविजयगणिनाऽलेखि श्रीसुरतवंदरे ॥ .....

नां. ४

पर्वतिथि निर्णय सं. १७७३नी प्रथमां समाप्ति पक्षी लभेत् तिथिखानिवृद्धिविचार :—

पर्वतिथिनिर्णयः तपागच्छीयमुनिश्री रूपविजय प्रत १७७३ वडशाख वदि ४ लिखि छे इति सामाचारी समाप्ता ॥ पूर्णिमाना क्षये तेरशनो क्षय, सुदिपंचमना क्षये चोथने, संवत्सरीनी पांचमे वीजनो अने सामान्यपंचमीए चोथनो क्षय करवो. चउदशना क्षये तेरशनो, एकादशीना क्षये दशमनो, बीजना क्षये पडवानो क्षय करिवो, पूर्णिमानी वृद्धिए बे तेरस, चउदशनी वृद्धिए बे तेरस, आठमनी वृद्धिए बे सातम, पांचमनी वृद्धिए बे चोथ, एकादशीनी वृद्धिए बे दशम, बीजनी वृद्धिए बे पडवा करवा, ए प्रमाणे पूर्वाचार्यनी परम्परा सत्य छे, आदरवा योग छे, पर्वतिथि आधी पाछी कराय नहि. बीजी तिथिने आदरवी, बीजी चउदशे पाखिनो तप अने पाखि पडिक्कमणुं करवुं, चौमासी तप चउदशपुनमनो करवो, चउमासी पडिक्कमणुं पण ते दिहाडेज करवुं, संवच्छरीनो तप संवच्छरीए बीजी चोथे करवो, संवच्छरी पडिक्कमणुं पण ते दिहाडेज करवुं, इति तपागच्छनी समाचारी छइ ।

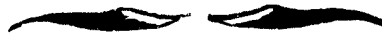
नां. ५

पृष्ठदेवेन्द्रसूरकृतयतिहिनकृत्यसामायारीमां धर्माधिकारमां लभेत् तिथिखानिवृद्धिविचार :—

अमुकं तपः षष्ठाष्टमादिलक्षणं अमुकवर्षे अमुकमासे अमुकदिवसे एव मया कर्तव्यं

सांवत्सरिकचातुर्मासिकस्तपःपूर्णमास्यर्धमासी अष्टमीनाणपंचमीएकादसीद्वितीयाकल्याणकतपःप्रभृ-
 तिषु यत् तस्मिन् वर्षे मासे तिथौ चैव करोति, नान्यथा, जैनागमाभिप्रायेण तु एकाऽपि
 पर्वतिथिः क्षीयतेवर्धते न च। लौकिकटिप्पनाभिप्रायेण तु च्रुतिता क्षीणा पतिता, वर्द्धिताऽधिकाऽपि
 भवति तदा किं कार्यमिति शिष्यो गुरुं प्रति पप्रच्छ, गुरुस्तं प्रत्याह-पर्युषणायां भाद्रशुक्लपंच-
 म्याः क्षयो वृद्धिश्च टिप्पनानुसारेण यदि भवेत् तदा यथा पूर्णिमास्याः क्षये त्रयो-
 दश्या एव गीतार्थैःक्षयः क्रियते। यदाहुः-आसाहकत्तियफगुणमासे खओ पुन्निमा होइ ता
 संखओ तेरसि भणिओ जिणवरिदेहिं ॥ १ ॥ एवमेव न्यायेन भाद्रपदशुक्लपंचम्याः क्षये
 तृतीयायाः क्षयः क्रियते, पुनरपि स एव शिष्यो गुरुं पृच्छति-को हेतुरत्र यत्पूर्णमास्याः क्षये
 त्रयोदश्याः क्षयो गीतार्थैः क्रियते?, गुरुस्तं प्रत्याह-अत्र विधौ त्वं सावधानीभूय शृणु-चतुर्दश्याः
 पर्वतिथित्वेन क्षयः न क्रियते, अत एव अपर्वरूपायास्त्रयोदश्याः क्षयो युक्तियुक्त इति। पुनरपि
 पृच्छति-पूर्णमातस्तृतीयस्थानवार्त्तनी त्रयोदशी कथं क्षीयते?, तत्रापि शृणु कारणं-पूर्णमायाः
 क्षय एव न भवति, तदंतर्गताया घटिकायाः सर्वथाऽभावो लौकिकटिप्पनके दृश्यते, तत्सत्यं,
 पूर्णिमायां चतुर्दश्या घटिका कालमपेक्ष्य स्थापितेत्यर्थः, ततो जाता चतुर्दशी रिक्ता, तस्याः
 क्षयः केनाऽपि पूर्वधरेण न कृत इति श्रूयते पर्वतिथित्वेनेति, उक्तं च सिद्धांतसागरे-अष्टमीचा-
 उहसीपुन्निमा उद्दिष्टा य पव्वतिही एसु खओ न हविज्जइ, एत्थ यकरण्डे (यगारठाणे) चकारो भा-
 णियव्वो, अतो पज्जोसवणाइपव्वतिहिण्णसु एवमेव भाणियव्वं इति, अतः कारणात् अपर्वरूपायाः
 त्रयोदश्याः घटिका अपसार्या, अपसार्य च चतुर्दशी पूर्यते, अत एव तस्याः पूर्णिमायाः
 क्षये त्रयोदश्याः क्षयो युक्तियुक्तः क्रियते, एतदुक्तं श्राद्धविद्वौ-श्राद्धेन पर्वदिवसाः
 सर्वे विशेषेण पालनीयाः, पर्वाणि चैवमूचुः-अष्टमी चउहसी य पुन्निमा य तह अमावसा हवइ
 पव्वं। मासम्मि पव्वळक्कं तिन्नि अ पव्वाइं पक्खम्मि ॥ १ ॥ तथा। वीया पंचमी अष्टमी
 एक्कारसी चउहसी य पण तिहीओ। एआ सुअतिहीओ गोयमगणहारिणा भणिआ ॥२॥ वीया
 दुविहे धम्मे पंचमी नाणेषु अष्टमी कम्मे। एगारसी अंगाणं चउहसी चउदपुव्वाणं ॥ ३ ॥ अत
 एव सदाऽपि अमावास्यापूर्णमादिपर्वतिथयः पर्वतिथित्वेनाराध्या एव। तथा च श्रीश्राद्धदिन-
 कृत्ये० ॥ अथ च-चउहसट्टमुद्दिष्टपुन्नमासिणीसु णं पडिपुन्नं इत्यस्य व्याख्या-चतुर्दश्यष्टम्यौ
 प्रतीते उदिष्टासु महाकल्याणकसंबन्धितया पुण्यतिथित्वेन प्रख्यातासु तथा पूर्णमासीषु च
 तिस्रषु, चतुर्मासिकेष्वप्येत्यर्थः इति सूत्रकृतांगद्वितीयश्रुतस्कंधवृत्तौ लेपश्रावकाधिकारे, इत्ये-
 तत्पर्वाराधनं चरितानुवादरूपं, पंचमश्रावकप्रतिमावाहककात्तिकश्रेष्ठिवत्, न तु विधिवादरूपं, लक्षणं
 चेदं-पुनरेकेन केनचित् यत् क्रियानुष्ठानमाचरितं तच्चरितानुवादः, सर्वैरपि यत् क्रियानुष्ठानं क्रियते
 स विधिवादः विधिवादस्तु सर्वैरप्येकेनैव रूपेणाङ्गीकृतः, स एव प्रमाणं, न तु चरितानुवाद इति।
 सनु कारणिको, न तु नित्यो, विधिवादस्तु नित्यः कर्त्तव्य इति रहस्यं। तस्मात् पूर्णिमाऽमावा-

स्योः क्षये त्रयोदश्या एव क्षयः कार्य इति वृद्धसामाचार्या । यदुक्तम्-क्षये पूर्वा तिथिः कार्या, वृद्धौ कार्या तथोत्तरा । श्रीवीरज्ञाननिर्वाणं, कार्यं लोकानुगैरिह ॥१॥ 'जम्हा पुन्निमाखए तेरसिखओ हवइ तम्हा पुन्निमाबुड्ढीएवि तेरसी बुड्ढीज्जा इइ वयणं पुव्वसूरिहि भणियं' इति वचनात् । तथा च जइ पव्वतिहिखओ तथा कायव्वो पुव्वतिहीए, एवं आगमवयणं कथियं तेलु-क्कनाहेहि ॥ २ ॥ चउमासिमवरिसे बुड्ढी भवेज्जा पव्वतिहीए ठावियाणं पुव्वदिणे मिळिया दोऽविय तत्थ दिणे ॥३॥ तथा । अट्टमी चउइसी पुन्निमा उद्धिटा य पव्वतिही, एसु खओ न हविज्जइ इइ वयणाओ इति वचनात्, आयरियावि एवमेव भन्नति, तंजहा-आसाढे कत्तियफरगुण-मासे खओ पुन्निमाए होइ,ता संखओ तेरसीए भणिओ जिणवरिदेहि॥१॥ तथा द्वितीया पंचम्य-ष्टम्येकादशोचतुर्दशीषु यदि क्षयो भवेत्तदा तत्पूर्वायास्तथेः कार्यः, यदुक्तं-बीयापञ्चमी अट्टमी एकारसी च चउइसी तासं खओ पुव्वतिहीओ, अमावासाएवि तेरसि, अमावास्यापूर्णमास्योः क्षये क्षयस्तु त्रयोदश्या एव । एवमेव भाद्रपदशुक्लपंचम्याः क्षये तृतीयायाः क्षयो बोध्यः । कस्मादेवं यत् भाद्रपदशुक्लपंचमीक्षये तृतीयायाः क्षयः क्रियते इति पृच्छसि तदुत्तरमेवं, चतुर्थी पर्वतिथित्वेन तस्याः क्षयाभावात् चिरंतनाऽऽचार्यैरा-दत्तत्वात्, अत एवाधुनाप्येवमेवास्माभिः क्रियते । यदमास्यायाः क्षये प्रतिपदः क्षयः करोति तन्मतमपास्तं । यदुक्तं अमावासाएवि तेरसी, न तु पडवस्स इति, सत्यमेव, पुनः शिष्यो गुरुं पृच्छति-अथ पूर्णिमावृद्धौ युष्माभिः द्वे त्रयोदश्या कथं क्रियेते?, तस्योत्तरं-द्वे चतुर्दश्या केनापि सूरिणा न कृते, नाऽपि कारिते, अत एव पूर्णिमावृद्धौ द्वे त्रयोदश्या अस्माभिः क्रियेते, कथं तृतीयस्थाने स्थिता त्रयोदशी वर्द्धिता पूर्वसूरिणेति, जैनटिप्पनके तावत् पर्व-तिथीनां वृद्धिरेव न भवति. ततः परमार्थतस्त्रयोदश्येव वर्द्धिता तत्सत्यं, परं तत्कारणं कथ्यतां, कारणं तु चतुर्दश्याः वृद्धिः कदापि न भवति तदेकं कारणं पूर्वोक्तं तद्वा पुन्निमाबुड्ढीए तेरसिबुड्ढी जायइइच्चाइ, एवमपि तव न रोचते तदा वर्द्धितपूर्णमास्याः घटिकायाः चतुर्दश्यां निक्षेपः कार्यः, साऽपि द्विगुणिता जाता, साप्येकैव क्रियते, न तु द्वे, अतः आद्या चतुर्दशीघटिका त्रयोदश्यां निक्षिप्ता, स्थापितेत्यर्थः, अत एव पूर्वसूरिभिस्त्रयोदशी वर्द्धिता, सा च अपर्वरूपेण गणिता, द्वितीया तु पर्वरूपैव गणिता, तस्मिन्नेव दिवसे पाक्षिकप्रतिक्रमणदितपः कुर्वन्ति मुनिसत्तमाः, तदनंतरं पूर्णिमा, यदि च कल्याणकवासरः पर्वतिथिश्च एकत्राऽऽयाति तदा किं कुर्वन्ति ते ? तत् मे कथयतां, सत्यं, परमं चतुर्थदिनं यावदपि तपःपूर्तिः कार्यते, पश्चाद्यथाशक्तिः, शेषं तु क्षयतिथि-वद्ज्ञातव्यमिति, एवं भाद्रपदशुक्लपंचम्यां वर्द्धितायामपि वर्द्धितपूर्णमावदवसेयमिति, एवमेव सत्यं, गतशंकोऽहं जातास्तथ्यधिकारे इति धर्माधिकारे तपःकरणनिश्चये परस्योपदेशः स्वस्य करणं च मुनिश्चितं कथितं ॥

નાં. ૬

શ્રી દેવસૂરગચ્છવાળા પુનમનો ક્ષય થતો હતો ત્યારે તેરસનો ક્ષય કરતાજ હતા એ
સં. ૧૮૭૧ ના શ્રી દીપવિજયજીના પત્રથી જણાય છે.

આ રહ્યો તેનો કેટલોક ભાગ:—

સ્વસ્ત શ્રી મરૂઅચ સુરત કાંઠાંનમપરગણે શ્રીવિજયાનંદમૂરિગચ્છિયા સમસ્ત સંપદાય પ્રતિ
શ્રીવહોદરેથી લી. પં. દીપવિજયની વંદના । બીજુ તિથિ શાશ્વતઃ તુમારો સ્વેપીયો આચ્યો હતો
તે સાથે પત્ર મોકલ્યું તે પોહોતુ હસ્યૈ । બી । અમાંસ । પુંન્યમ ત્રુટતી હોઈ તે ઉપર દેવસૂરજી
વાલા તેરસ ઘટાડે છે, તમે પડવે ઘટાડો છો, એ તમારે કજીઓ છે । પણ બેહુ એકગુરુના
શિષ્યવાલા છે ॥ બેહું જળ હીરપશ્ચ સેનપશ્ચ ઉપર લડો છો । અને માહે વિચાર કરીને બોલતા
નથી તે પ્રત્યક્ષ ગચ્છમમત્વ જનાઈ છે માટે વિચારવું ..... સાં. ૧૮૭૧ આસો સુદિ ૧
બિના સ્વારથે શ્યાને વિગ્રહ જોઈ, પાશ્વરો ન્યાય છડ તે કરજોજી.

નાં. ૭

૧૬ મી સદીની અધિકમાસપર્યુષણાવિચારસામાચારીની પ્રતમાં ટીપ્પનમાં આ પ્રમાણે લખાયું છે:—

- ૧ પંચમીતો સ્વયવુદ્ધિએ એકદિણઅગ્ગઓ ચેવ કયા
- ૨ માદ્રપદશુક્રચતુર્થ્યાઃ ક્ષયે વૃદ્ધૌ ચ ન આઘ્યાપરા આરાધ્યા ઇત્યાદિ
- ૩ જહા પુન્નિમાસ્વએ તેરસિસ્વઓ તહા પુન્નિમવુદ્ધિએવિ તેરસીવુદ્ધી જાયઈ ઇઈ પવચયણં પુવ્વમૂ-
રિહિં ભણિયં હતિ સામાચાર્યા, અંતર્ભૂતા હિ પંચદશી ચર્તુદશ્યામિતિ વચનાત્ પંચમી ચતુર્થ્યા-
મંતર્ભૂતેત્યર્થઃ ઇતિ સામાચાર્યા પંડિત મેરુવિજયગણિના પ્રોક્તમિતિ વિશેષાર્થિના સા સામા-
ચારી વિલોકનીયા ઇતિ ।
- ૪ એકદિણાગ્ગઓ ચઉત્થીએ પજ્જોસવણા ઇતિ
- ૫ પચ્ચંતે તહ માસંતે જા ભવે પુન્નિમા વુદ્ધીએ તો તેરસીએ ભણિઓ, કરિજ્જા જિણ(ચંદ) આણાએ
- ૬ માદ્રપદશુક્રપંચમ્યા એકદિવસાર્વાગેવ ચતુર્થ્યામેવ
- ૭ આસ. ઠકત્તિયફગ્ગુણમાસં સ્વઓ પુન્નિમા હોઈ, તા સંસ્વઓ તેરસી ભણિઓ જિણવ-
રિંદેહિં ॥ ૧ ॥ જઈ પવ્વતિહિસ્વઓ તહ કાયવ્વો પુન્નતિહિએ એવમાગમવચયણં કહિયં તેલ્લુક-
નાહેહિં । ચઉમાસી વરિસે વુદ્ધી ભવે જા પુવ્વતિહિએ ઠાવિયાણં પુવ્વદિણે મિલિઆ દોઽવિય
તથ્થ દણે દેવવાચકોપાધ્યાયગાહા ॥

આ પ્રત પં. શ્રી લાભવિજયજી ગણીએ ત્રણ ઠેકાણેથી લખી છે, એક અમદાવાદ
લાલાલાઇની પોળમાં લલ્લુભાઈ ધનજીભાઈ શાહની પ્રત ઉપરથી, બીજી
શ્રીમાન્ પં. ક્ષાંતિવિજયજીગણીની અને ત્રીજી વાવમાં ંહોરા ખુબચંદ
મૂલચંદની પ્રત ઉપરથી. પરંતુ લખાણ એકજ હોવાથી અમે
આ એકનોજ ઉતારો આપ્યો છે.

અથ પર્વતિથિનિર્ણયઃ ॥ પૂર્વસૂરિપણીતસામાચારીતઃ શ્રીદેવવાચકેનોકૃતગાથાઓ ॥
આસાઢકત્તિયફગ્ગુણમાસે સ્વઓ પુણિમા હોઈ તાસંસ્વઓ તેરસી ંણિઓ જિણવરંદેહિં ॥ ૧ ॥
ત્રીયા પંચમી અઢમી એકારસી ચ ચઠ્ઠમી ય તાસંસ્વઓ પુવ્વતિથિઓ અમાવાસાએત્રિ તેરસી ॥ ૨ ॥
પક્વસ્સ અઢ્ઠ અઢમી માસં અઢ્ઠાઓ પક્વિચયં હોઈ । તેરસ સોલસદિવસે ન પક્વિચયં હુંતિ કય-
યાત્રિ ॥ ૩ ॥ આસાઢવહુલપક્વે મહવસ્સ કત્તિએય પોસે ય । ફગ્ગુણવસાહેસુ અ નાયવ્વા
ઓમરત્તાઓ ॥ ૪ ॥ અસઢેણ ગીયત્યેણ જં માસિયં તં તદા કાયવ્વં । ચઠમાસિયવરિસે તહ કલ્હાણ-
ગાઈતિહીસુ ॥ ૫ ॥ જઈ પવ્વતિહિ સ્વઓ તહ તહ । કાયવ્વો પુવ્વતિહિએ એમાગમવચણં કહિયં
તેલુક્કનાએહિં ॥ ૬ ॥ ચઠમાસિયવરિસેવુઢ્ઠી ભવે જા પવ્વતિહિએ ઠાવિયાણ પુવ્વદિણે મિહિયા
દોવિ ય તત્થ દિણે । તત્થેવ પાઠાંતરે ॥ ૭ ॥ પુવ્વાએ તિહિઆએ ઠવિઝ્ઞ જહકમેણં પચ્છા
આરાહણીયા સૂરુદયવેલ સંપચ્છે ॥ ૮ ॥ આસાઢકત્તિય ફગ્ગુણ માસાણ જાણ પુણિમા હોઈ તા
સંસ્વઓ તેરસીએ ંણિઓ જિણવરિંદેહિં । ઇયં ગાઠા પ્રત્યંતરે પ્ણરસમ્મિ દિવસે કાયવ્વં
પક્વિચયં તુ પાણં । ચઠ્ઠમીસહિયં કયાત્રિ ન હુંતિ તેરસ સોલસમે દિવસે ॥ ૧૦ ॥ અઢમી
તિહીએ સહિયં કાયવ્વા અઢમી ં પાણં । અહવા સત્તમીમેવં નવમે હઢ્ઠે ન કાયવ્વં ॥ ૧૧ ॥
પક્વસ્સ અઢ્ઠા અઢમી માસસ્સ અઢ્ઠાઓ પક્વિચયં હોઈ । સોલસદિણે ન પક્વિચયં ન કયં હુંતિ
કયાત્રિ ॥ ૧૨ ॥ પક્વિચયપઢિક્કમણાઓ સઠ્ઠિયપહરમ્મિ અઢમી હોઈ । તત્થેવ પચ્ચકલાણં કરંતિ
પવ્વેસુ જિણવચણં ॥ ૧૩ ॥ જહિઆઓ અઢમી લગ્ગા તિહીઆઓ પક્વસંધિસુ સંધિપુરમ્મિ ય
નેયા કરંતિ હિ પક્વિચયપઢિક્કમણં ॥ ૧૪ ॥ અત્થિ તમ્મિ ય ગંઓ તવ્વસેણ સા ઝ્ઞ જાયઈ એવં
પુવ્વસૂરિહિં ંણિયં એત્થ ન સંદેહો ॥ ૧૫ ॥ ંક્કિઠ્ઠા મઝ્ઞિમા જહણ્ણા પવ્વતિહી તિવિઠ્ઠા ંણિયા
વરિસ ચઠમાસિય અણ્ણમાસપઢિવઢ્ઠા ંનાયવ્વા ॥ ૧૬ ॥ તથા ચાગમે । અઢમીચઠ્ઠમીંહિઠ્ઠા-
પુણિમાઈસુ પવ્વતિહીસુ સ્વઓ ન હવેઈ ઇહ વચણ્ણાઓ ઇતિ વચનાત્ ॥ જમ્મ્હા પુણિમાગ્વએ
તેરસિચ્ચઓ હોઈ તમ્મ્હા પુણિમાવુઢ્ઠીએત્રિ તેરસિવુઢ્ઠીજ્ઞા ઇઈ વચણં પુવ્વસૂરિહિં
ંણિયં ઇતિ વુઢ્ઠસામાચાર્યાં । તથા ચોક્કં ॥ ॥ પક્વંતે તહ ંસંતે જા ભવે પુણિમાવુઢ્ઠિએ તો
તેરમીએ ંણિયા કરિઝ્ઞ જિણાણાએ ॥ ૧૭ ॥ એવં ગુરુવએસેણ ંણિયા મવ્વસ્સ વોઠાએ

सुत्ताणुसारेण कद्विया लिहिया जसत्रिजयेण ॥ १८ ॥ इति तपागच्छीयश्रीदेववाचकोद्भृतपूर्व-
 मूरिग्रणीतसामाचारीगाथासमूहः कथितश्च भद्र्यात्मबोधाय देववाचकेन । लिखितश्च स्वशिष्य-
 यशोत्रिजयेनायं पर्वतिथिनिर्णयः असौ च १५७७ः समसप्तत्यधिकपंचदशशतमितेऽब्दे वैशाख-
 कृष्णनवभ्यां भूमिजवारे, मुनिश्रीरूपविजयेन पुनरलेखि, श्रीआणंदविमलमूरिराज्ये पूर्णि-
 मापाक्षिकप्रतिक्रमणमतोच्छेदनाय प्रथमं पर्वतिथिनिर्णयं कृत्वा आद्या पर्वतिथ्युदयवत्यपि सामान्य-
 तिथित्वेन, सूरिपादाअप्येवमेवाकुर्वन् । यत् पूर्णिमायाः क्षये वृद्धौ च त्रयोदश्याः, एवमेव
 वयं कुर्मह इति, अन्यथा पष्ठस्तपः कथं स्यात्, चतुर्दश्यां तु पाक्षिकालोचनातपउपवासरूपं द्वितीयस्तु
 पौर्णमास्याः पर्वत्वेन द्वितीयं उपवासं करोति, अत एव चतुर्दश्यनंतरं पौर्णमासीति षष्ठतपोनिर्णी-
 तिः इति तिथिनिर्णयः । इति पर्वतिथिनिर्णयः, लिः मुनिरामविजयजी शुभं भवतु ।
 गतवर्षेऽपि श्रावणशुक्लपूर्णिमावृद्धौ आचार्यश्रीआणंदविमलसूरिणाप्येवमेवाकारीति सुष्ठु कथित-
 मस्मादियतिसमूहानामिति ।

नां. ६

—: अरतर तपागच्छ संवाह :—

तपा पाखी चउयसइ कहइ. खरतरपुनमइं पाखी कहइं सु खरतर जिनमभसूरिकृतदूसम-
 दंडिकामध्ये चउदस पाखी कही छे (जी वारि विइ चउदस आवे तिवारे तपा पाखी पडिक्रमणो
 करे, पहिलि चउदसे तपा वीजी तेरस कहे छे. ते मध्ये पुनिम होय तिवारे दुजी चउदसे पाखी
 पडिक्रमणो करइ छी. ॥१४॥

खरतर सरव तिथि लेवइ घटे उपली तिथि लेवइ । तउ चउदसि पूनिममांहे कोई लेवइ
 ते किम कोई जेहभणी पंचमी घटती चउथीमांहे कांई लेवइ, तउ चउदसी घटती पूनिममांहे
 लेवइ ते न जुडइ, तिणने चउदसी तेरसमांहे लीधी जुडइ । घरना आचरण जे छे ते अगे
 पाछे जुडइ नहिं ॥ ५५ ॥

खरतर आठमी घटती पोसह सातममांहे लेवइ तेणनां गाढा वांक पडइ, कांई जिणैरां
 सातिम पोसह निषेधइ छइ—तथा आठम घटती जो नोमेइ कल्याणक हुवइ तउ पणि खरतर
 पोसह सातममांहे लेवइ छई ते कांई लेवइ ?, जेह भणी तेहने कल्याणक आराधे छे तेह भणी
 नवमइं पोसह लीधां रुडा दीसे, तेहिज इम लेवइ छे, चउदस घटती पुनिममांहे पोषध करइ,
 परव जाणी लेवइ, खरतर लोग कतइ तेरस आराधि नहिं. चउदसि घटि तिवारेइ पुनिम परव

छे. किणही आचार्ये कठे पण कियो नहि. दो आठमी के दो चउदसी-पजूसणमां दो पांचम करणी (ज्यारे पुनमनो क्षय होय ल्यारे चउदसनो क्षय कराय खरो, पण चउदस पर्वतिथि होवार्थी तेनो क्षय न थाय, तेथीज तेरसनो क्षय अमे करीए छीए. अने ज्यारे पुनमनी वृद्धि होय ल्यारे बे पुनम करवी, तेमां जे पहेली पुनमनी जे घडिओ विगेरेनो वधारो छे ते चउदशमां नांखवार्थी चउदशनी घडिओ वधी जवार्थी बे तेरसो करवी ते व्याजवी छे, पण पर्वतिथि तो न घटे के न बे थाय, एम तो तमाम गच्छवाला मानेज छे, एक न मानतो हो तो तमो जाणो) ओर दोइ सातम दो तेरसां ओर दो चउथीकरणेको ठेर ठेर कियो है। तेण अम्हे पोसहि लेवां, आठम घटती तुमइ कल्याणक पोसहरा दिन छोडी जे सातममांहे पोसह करे छे। तिणनइ घणां वाकपडे छे। आगइ पाछे जुडता नथी, तिआं मूलादि किठइ ईठा मनावइ। तपा मास तथा तिथि वधइ तिवारइ पाछला लेवइ, खरतर पहिलि लेवइ, कठेइ पाछली पणि लेवइ, आपणा दाय आवे तिम करइ, तेणइ आगेपाछे न जुडइ, श्रीतत्वारथ भाषमांहे कखो मास तथा तिथि वधइ ते पाछली लीजइ तिण मेळी तिम्हीज लेवइ छइ ॥ ५६ ॥

नां. १०

आ जुनी प्रत पं. लाभविजयञ पासे छे. पं० भेइविजय-
ञनी वपते लभायेली तप अने भरतरना संवाहनी
प्रतमां आ नीयेनो पाठ छे.

खरतर एम कहे छे के चउदस घटे पुनिमा पर्वतिथि छे तेथी पुनिमाए पोसह करियो तपा चउदस घटे तेरस संपूर्ण घटाडीने चउदस खडी राखणी, पोसह आदि सब क्रिया चउदसे करणी ॥ ओर चउदसी वधे तब पहेली चउदसकी दुसरी तेरस करणी, उसिदिन तेरसकी क्रिया करणी ओर चउदसी खडी रखकर उसिदिन पोसह सब क्रिया करे ॥ इसितरे पर्युषणाकी पंचमी वधे तब दो चोथ कएके दूसरी चोथे संवत्सरीकी क्रिया करे, बांहर मूर्योदयवेलाकी जरुरज नही, पहेली चउथी मूर्योदय ते तावती संपूर्ण होय तो पण उसिको सामान्य तिथिरूप गिणनी. क्युंके पंचमी आगे बोही चोथ हे इसिकारणसे शास्त्रमेंभी किया है पंचमीकी अगाउ एक दिन होवे तब संवत्सरीप्रतिक्रमणादि करना.

આપેલ પાઠોને અંગે કંઈક !!!

ઉપર જણાવેલ પાઠો ઉપરથી એ પુનમો હોય ત્યારે પહેલી પુનમને ખોખા પુનમ માનનારા ખોટા છે એમ નક્કી થશે, તેમજ ચૌદશ ઉદયવાળી છે માટે ચૌદશેજ ચૌદશ કરવી એવું બહાનું કહીડનારા શાસ્ત્ર તથા પરંપરાને ઉડાવનારા છે એમ નક્કી થશે. ઉપરના પાઠોથી નક્કી થાય છે કે શનિ અને રવિવારે પુનમ હોય તો ગુરૂ અને શુક્રવારે એ તેરસો, શનિવારે ચૌદશ, અને રવિવારે પુનમ થાય, અને એ પ્રમાણે તપાગચ્છની સામાચારી પણ છે.

પરિશિષ્ટ નં. ૧

શ્રાદ્ધવિધિ, પ્રકાશ ૩ પત્ર ૧૫૨

તિથિશ્ચ પ્રાતઃ પ્રત્યાખ્યાનવેલાયાં યા સ્યાત્ સા પ્રમાણં । સૂર્યોદયાનુસારેણૈવ લોકેડપિ દિવસાદિવ્યવહારાત્ । આહુરપિ—ચાઉમ્માસિયવરિસે, પક્ષિઅપંચટ્ટમીસુ નાયવ્વા । તાઓ તિહિઓ જાસિં, ઉદેઈ સૂરો ન અળ્ળાઓ ॥ ૧ ॥ પૂઆ પચ્ચક્ષ્ણાણં પલિક્કમણં તહય નિઅમગહણં ચ । જીણ ઉદેઈ સૂરો તીઈ તિહીણ ઉ કાયવ્વં ॥ ૨ ॥ ઉદયંમિ જા તિહી સા પ્રમાણમિઅરીઈ કીરમાણીણ । આણામંગળવત્થામિચ્છત્તવિરાહણં પાવે ॥ ૩ ॥” પારાશરસ્મૃત્યાદાવપિ—“આદિ-લ્યોદયવેલાયાં, યા સ્તોકાડપિ તિથિર્મવેત્ । સા સંપૂર્ણેતિ મન્તચ્ચા, પ્રમૂતા નોદયં વિના ॥ ૧ ॥” ઉમાસ્વાતિવચ્ચઃપ્રગોષશ્ચૈવં શ્રૂયતે—“ક્ષયે પૂર્વા તિથિઃ કાર્યા, વૃદ્ધૌ કાર્યા તથોત્તરા । શ્રીવીર-જ્ઞાનનિર્વાણં, કાર્યં લોકાનુગૈરિહ ॥ ૧ ॥

તિથિ તે સવારે પચ્ચક્ષ્ણાણની વખતે જે હોય તે પ્રમાણ ગણવી. સૂર્યોદયને અનુસારેજ લોકોમાં પણ દિવસાદિનો વ્યવહાર છે. કહેલું છે કે ચઉમાસી સંવચ્છરી પકુળી પંચમી અને આ-મને વિષે તે તિથિઓ જાણવી કે જેમાં સૂર્ય ઉદય થાય. પરંતુ ખીજી નહિ ॥૧॥ પૂજા પચ્ચ-ક્ષ્ણાણુ પ્રતિક્રમણુ અને નિયમચ્છણુ જે તિથિમાં સૂર્યનો ઉદય થાય તે તિથિમાં કરવું ॥૨॥ ઉદયમાં જે તિથિ હોય તે પ્રમાણ કરવી. પરંતુ જે ખીજી તિથિ કરવામાં એટલે પૂજા, પ્રતિક્રમણુ કે નિયમચ્છણુ વખતની તિથિ કરવામાં આવે તો આજ્ઞાભંગ અનવસ્થા મિથ્યાત્વ અને વિરાધના પામે ॥૩॥ પારાશરસ્મૃતિમાં પણ (કહ્યું છે કે) સૂર્યોદયની વખતે જે થોડી પણ તિથિ હોય તે સંપૂર્ણ છે એમ જાણવું. (કારણકે) ઘણી હોય તો પણ ઉદય વિનાની તિથિ ન માનવી. શ્રીઉમા-સ્વાતિવાચકળ્ણનો પ્રધોષ તે એવો સંભળાય છે (પચ્ચક્ષ્ણાણુની વખતે ઉદયવાળી કે એકલા ઉદયવાળી પર્વતિથિ ન મળે તે વખતની વ્યવસ્થા એમ કરે છે કે) ક્ષયે૦ પર્વતિથિના ક્ષયની વખતે પૂર્વતિથિના સૂર્યોદયને લેવો અને તિથિ એવડી હોય ત્યારે ખીજી તિથિજ ઉદયવાળી ગણવી. આ પાઠથી સ્પષ્ટ થશે કે સાતમના સૂર્યોદયથીજ આઠમ ગણવી અને ખીજી આઠમના સૂર્યોદયનેજ આઠમનો સૂર્યોદય ગણવો. વળી ઉદયનો સિદ્ધાન્ત પૂજા પલિક્રમણુદિના વખતની તિથિનો આધ કરવા માટે છે. વળી શ્રીઉમાસ્વાતિનું વચન ઉદયમિન્ના અપવાદ ૩૫ છે. તેથી ક્ષયની વખત ઉદય ન મળે

અને વૃદ્ધિમાં એક ઉદયને મનાય નહિ તેો પણ આજ્ઞાભંગઆદિદોષો ન લાગે,એ શ્રીઉમાસ્વા-
તિશના વચનન અપવાદ ન માનતાં જુદો વિધિ છે એમ માનવામાં આવે તેો ઉદયરહિતને
અંગે અગર ઉદયવાળીને ન કરવાને અંગે આપેલાં આજ્ઞાભંગઆદિદૂષણો તેો અવિચલજ શહે
આ ઉપરથી એ પણ સ્પષ્ટ થાય છે કે ક્ષયવૃદ્ધિની વખતે ઉદયને આગલ કરનારા ફક્ત લોકોને
ભરમાવનારાજ છે. એકપર્વના ક્ષયે કે વૃદ્ધિએ જેમ તેનો ઉદય અનુદય ન જોવાય તેમજ
બીજાપર્વની ક્ષયવૃદ્ધિએ પણ પર્વવ્યવસ્થા માટેજ બીજાઆદિપર્વના ઉદય અગર અનુદય ન
જોવાય. અને એ રીતિએ પુનમઅમાવાસ્યાની ક્ષયવૃદ્ધિએ તેરસનો ક્ષયવૃદ્ધિ અને ભાદરવા સુદ
પાંચમની ક્ષય વૃદ્ધિએ ભાદરવા સુદ ત્રીજનીજ ક્ષયવૃદ્ધિ કરવી યોગ્ય છે. અને તે રીતે ગુરુવારે
સંવત્સરી કરનારાજ આરાધક થાય એ ચોક્કસ છે.

પરિશિષ્ટ નં. ૨

પ્રાજ્ઞમુદ્રિતે તિથિવૃદ્ધિહાનિમતપત્રકે—

આચાર્યશ્રી વિજયનીતિસૂરિજીમહારાજ દ્વારા પણ આ પ્રત આવી છે.

આ પ્રત નાગોરમાં સં. ૧૯૦૨ માં શ્રી ઉમેદસાગરે લખી છે.

૧ પૂર્ણિમાભિવૃદ્ધૌ ત્રયોદશ્યા વૃદ્ધિર્જાયતે, ન તુ પ્રતિપદઃ (પૃ. ૨ પં. ૯)

૨ નનુ પૂર્ણિમા ચતુર્દશ્યાં સંક્રમિતા તદા મવદ્ધિઃ દ્વે ચતુર્દશ્યૌ કથં ન ક્રિયેતે?, તૃતીયસ્થાન-
વર્તિની ત્રયોદશી કથં વર્ધિતા इति त्वं पृच्छसि, शृणु तत्र उत्तरं-जैनटिप्पणके तावत् पर्वतिथीनां
वृद्धिरेव न भवति, ततः परमार्थतः त्रयोदशयेव वर्द्धिता (पृ. ૨ પં. ૧૨)

૩ તસ્માત્ સિદ્ધં ચૈતત્ પૂર્ણિમાવૃદ્ધૌ ત્રયોદશીવર્દ્ધનં (પૃ. ૨ પં. ૧૩)

૪ ત્યજ કદાગ્રહં, કુરુ પૂર્ણિમાભિવૃદ્ધૌ દ્વે ત્રયોદશ્યૌ, અન્યથા ગુરુઓપી ઠકો મવિષ્યમીતિ
દિક્ (પૃ. ૨ પં. ૯)

૫ કદાગ્રહં ત્યક્ત્વા યથાવદાગમાનુસારેણ પૂર્વાર્ચાર્થપરંપરયા ચ પવર્તિતવ્યં । પરં કદાગ્રહેણ
કૃત્વા કુમાર્ગપવર્તનં ન કાર્યં, उत्सूत्रपरूपणेनानंतसंसारवृद्धेः, तस्मात् सिद्धं चैतत् पूर्णिमाभिवृद्धौ
त्रयोदशीवर्धनं (पृ. ૪ પં. ૬) (૧૮૯૬ ચૈત્ર સુ. ૧૪ દિને લખી આપી છે)

પરિશિષ્ટ નાં. ૩

મુદ્રિતતત્ત્વતરંગિणी ॥ તત્ર ત્રયોદશીતિવ્યપદેશસ્યાપ્યસંભવાત્ । કિન્તુ પ્રાયશ્ચિત્તાદિવિધૌ
ચતુદશ્યેવેતિ વ્યપદિશ્યમાનત્વાત્ ૩ પત્ર ૧

તેમાં ચઉદશના ક્ષયે (તેરસે તેરસ) કહેવાનો સંભવજ નથી અર્થાત્ તેરશના ક્ષયનો
વ્યવહાર છે એમ સ્પષ્ટ કરે છે. તેમજ ચઉદશનો ક્ષય હોય ત્યારે પણ ધર્મના કાર્યમાં તેરસે

ચઉદશજ છે એમ કહેવાય છે એમ સ્પષ્ટ કહે છે. તેથી તેરસ ચઉદશ ભેળી કહેનારા અને લખનારા જુદા ઠરે છે.

गौणमुख्यभेदात् मुख्यतया चतुर्दश्या एव व्यपदेशो युक्त इति पत्र ३

આમાં ટીપનાની અપેક્ષાએ તેરસ હોય તો પણ ધર્મમાં તો ચઉદશજ છે એમ કહેવું યોગ્ય છે એમ કહે છે.

अन्यथा क्षीणाष्टमीकृत्यं सप्तम्यां क्रियमाणमष्टमीकृत्यव्यपदेशं न लभेत, आबालगोपालं प्रतीतमेव अद्याष्टम्याः पौषधोऽस्माकमिति पत्र-४

જો એમ ન હોય તો ક્ષય પામેલી અષ્ટમીનું કાર્ય સપ્તમીને દિવસે કરતાં આઠમના કાર્ય તરીકેન કહેવાય. આલગોપાલમાં પ્રસિદ્ધ છે કે આજ હુમારે આઠમનો પૌષધ છે. સમજવાનું છે કે તેથી સાતમ આઠમ વગેરે મેળા કરનારા ખોટા છે. પૌષધ ઉચરવાનો વખત સુર્યોદય પેલાં છે અને તે વખતથીજ આઠમ ગણી છે.

पौषधव्रतमेवाश्रित्य सायान्येन गृहीता दृश्यन्ते अतस्तदपेक्षयत्र युक्तयो दर्श्यन्ते पत्र ४

એ પર્વતિથિને ભેળી કરનારથી એ પૌષધ તો નહિં થાય. માટે દિવસ લેવાજ પડશે. પૌષધ વ્રતને (નાહું કે ઉપવાસને) આશ્રીને સામાન્ય બધી પુનમો લીધી છે. નહિં કે ત્રણ ચોમાસીની પુનમો લીધી છે. માટે તે (પૌષધ)ની અપેક્ષાએ યુક્તિઓ દેખાડાય છે. પર્વતિથિ ભેળી કરવાથી એ પૌષધ તો સાથે નજ થાય માટે એ દિવસ લેવા પડશે.

किंच पर्युषणाचतुर्धर्षाः क्षये पंचमीस्वीकारप्रसंगेन त्वं व्याकुलो भविष्यसि पत्र ५

વળી પજુસણ-સંવચ્છરીના ચોથના ક્ષયે (ચોથને બીજે દિવસે) પંચમીએ પર્વ હોવાથી તે પંચમીને દિવસે સંવચ્છરી તહારે (ખરતરે) કરવી પડશે અને તેથી વ્યાકુલ થઈશ. આ ઉપરથી પંચમીનું પર્વપણું ઉડી ગયું નથી એમ સ્પષ્ટ થાય છે. અને તેથી પાંચમ કે ચોથનો ક્ષય થાય નહિં એ નક્કી થયું.

चतुर्दशी पौर्णमासी चेत्युभे अप्याराधनत्वेन संमते स्तः तद् यदि भवदुक्करीतिराश्रीयते तर्हि पौर्णमास्येवाराधिता, चतुर्दश्याराधनं दत्तांजलीव भवेत्

આમાં ચૌદશ અને પુનમનાં પર્વો એકઠાં માનનારાઓનું સ્પષ્ટ ખંડન છે. અહિં જણાવે કે ચઉદશ અને પુનમ બંને આરાધવા લાયક છે અને તમારી રીતિ લઈએ તો પુનમનીજ આરાધના થઈ પણ ચઉદશની આરાધનાને તો જ સાંજસિજ દેવાઈ.

किंच क्षीणीपाक्षिकानुष्ठानविलोपापत्तिः, द्वितीये स्पष्टमेव मृषाभाषणं, पंचदश्या एव चतुर्दशीत्वेन व्यपिदश्यमानत्वात्

આમાં ખરતરેને જણાવે છે કે જો ચઉદશના ક્ષયે પુનમે અનુષ્ઠાન કરીને જો તેને પુનમનું અનુષ્ઠાન કહેશે તો પાક્ષિકઅનુષ્ઠાનનો લોપ આવશે અને તેને પર્વમીનું અનુષ્ઠાન કહેશે તો પુનમનો ક્ષય ન માનતાં પુનમ માનો અને ચૌદશનું અનુષ્ઠાન કરે તો જાઠ લાગશે.

કારણવિશેષમન્તરેણ તત્ર ત્રયોદશીતિવ્યપદેશશંકાઽપિ ન વિધેયા પત્ર ૭

આમાં સ્પષ્ટપણે જણાવે છે કે કેમ મુહૂર્તાદિક કારણ મહોત્તુ ન હોય તો ચંદ્રશના ક્ષયે તેરશને તેરશ કહેવાની શંકા પણ ન કરવી. અર્થાત્ આરાધનામાં ચંદ્રશનો ક્ષય હોય ત્યારે તેરશનો ક્ષયજ કરવો.

તિથિક્ષયે પૂર્વેષ્ઠ તિથિગ્રાહ્યા, વૃદ્ધૌ ચોત્તરેષ્ઠ ગ્રાહ્યા, ઉપાદેયેત્યર્થઃ, પ. ૩

બીજાઆદિ તિથિના ક્ષયે તેની પહેલાની પડવાઆદિતિથિ બીજાપણે લેવી એમ કહે છે પડવાઆદિને દિવસે ભોગવગ્રાહી તો બીજાઆદિ હુતીજ, તો પછી આ વાક્યજ શા માટે? અને ઉદયથી પડવાઆદિને બીજા આદિ કરાવે તો પછી પડવા આદિનો ક્ષય આપો આપ થયો. તેમ કૃદ્ધિમાં બીજાનેજ તિથિ માનવી એટલે પહેલાના દિવસને તિથિ ન માનવી, એટલે આપો આપ બે પડવા આદિ થયા, યાઃ રાખયુ' કે પૂર્વતિથિમાં અને ઉત્તરતિથિમાં એવો અર્થ કરનારા બુદ્ધા છે,

અષ્ટમ્યાદિતિથિક્ષયે સમ્પ્રમ્યાદિરૂપા પ્રાચીના તિથિઃ ચતુર્દશીક્ષયે ચોત્તરા પશ્ચદશી ગ્રાહ્યા પ-૩

અહિં ખરતરોને અંગે પણ અષ્ટમ્યાદિક્ષયમાં સમ્પ્રમ્યાદિ લેવાનું અને ચંદ્રશના ક્ષયે પુનમ લેવાનું કહે છે. પણ સમ્પ્રમ્યાદિમાં કે પુનમમાં એમ કહેતા નથી.

ક્ષીણમપિ પાક્ષિકં ચતુર્દશીલક્ષણં પૂર્ણિમાયાં પ્રમાણં ન કાર્યં, તત્ર તદ્ભોગગન્ધસ્યાપ્યસંભવાત્, કિન્તુ ત્રયોદશ્યામેવેત્યર્થઃ પ.-૩.

અહિં શાસ્ત્રકાર જે પુનમમાં પાક્ષિકની અપ્રમાણતા કહે છે તે ખરતરો પુનમને દિવસે પુનમ માને છે ને વળી ચંદ્રશના ક્ષયે ચંદ્રશ કહે છે તે માટે છે. વળી પુનમમાં ચંદ્રશના ભોગની ગંધ નથી એમ જે કહે છે તે પણ તે વખતે પાક્ષિકની વ્યવસ્થા ભોગવાળી મળે છે માટે છે. તેરસે ચંદ્રશનો ભોગ છે એટલે ભોગવાળી ચંદ્રશ છે. આ એક સામાન્ય હુકીકત છે. આકી જેમ વૃક્ષની ટોચે વાંદરાનો સંયોગ હોવા છતાં વૃક્ષના મૂલમાં જે વાંદરાનો સંયોગ માને તો તે ખોટો ગણાય. તેવી રીતે તેરસની સવારે તો ચંદ્રશનો ભોગ નથી, માટે તેરસની સવારે જે ચંદ્રશના પૌષ્ઠ પચ્ચખ્યાણુ આદિ કાર્યો થાય છે તે તો ભોગવિનામાંજ છે, છતાં ક્ષયે પૂર્વાના નિયમથી તેરસનો ઉદયજ ચંદ્રશનો ઉદય ગણેલો છે. અર્થાત્ એકાંત ઉદયને પકડનારે તો તેરસની સવારે કે તેરસને આખે દિવસે ચંદ્રશનું કાર્ય ન થાય, અને જે ચંદ્રશે બન્ને દિવસે પૌષ્ઠ પચ્ચખ્યાણુ કરવાંજ જોઇએ અને એ હિસાબે ક્ષયે પૂર્વા અને વૃદ્ધા ઉત્તરાનો નિયમ વ્યર્થજ થાય.

પ્રાયશ્ચિત્તાદિવિધાવિચ્યુક્તત્વાત્

ધર્મની આરાધનામાં ચંદ્રશના ક્ષયે તેરસને દિવસે તેરસ કહેવાનો સંભવજ નથી. અને ટીપ્પણાની અપેક્ષાએ તેરસને દિવસે ચંદ્રશજ છે એમ કહેવાય છે. એટલે મહોપાધ્યાયજની વખતે પણ ચંદ્રશના ક્ષયે તેરસનો ક્ષય ઘોસાતોજ હતો.

ગૌણમુખ્યભેદાત્ મુખ્યતયા ચતુર્દશ્યા એવ વ્યપદેશો યુક્ત ઇત્યભિપ્રાયેષોક્તત્વાદ્વા, એતશ્ચ ન્વગાઽવ્યંગીકૃતમેવ, અન્યથા ક્ષીણાષ્ટમીકૃત્યં સમ્પ્રમ્યાં ક્રિયમાણમષ્ટમીકૃત્યવ્યપદેશં ન લભેત. ૩-૪

ચઉદ્દશના ક્ષયે તેરસને દિવસે તેરસ ન કહેવાય, પણ આરાધનાની અપેક્ષાએ ચઉદ્દશજ છે એમ કહેવાય એમ જણાવ્યું છે તેથી વિરોધ નથી. અથવા તો દીપના અને આરાધનાની અપેક્ષા લેવાથી દીપનાની તેરસ ગૌણ છે, પણ મુખ્ય જે ધર્મની આરાધના તેની અપેક્ષાએ ચઉદ્દશજ છે એમ કહેવું યોગ્ય છે. એ અભિપ્રાયથી હુમે તેરસ કહેવાની ના કહી હતી, એ વાત તો હું ખરતર ! તેં પણ કબુલ કરેલીજ છે. નહિંતર સાતમને દિવસે ક્ષય પામેલી આઠમનું પૌષ્ઠ આદિક કાર્ય કરતાં અષ્ટમીનું આ પૌષ્ઠઆદિક કાર્ય છે એમ કહી શકાયજ નહિં (ખરતરો પર્વ શિવાય પૌષ્ઠ માનતા નથી તેથી જે તેઓ અંશે પણ સાતમ માને તો અંશે અપર્વનો પૌષ્ઠ માનવો પડે. અર્થાત્ ખરતરો પણ સાતમ આઠમ પણ ભેળાં માની શકે તેમ નથી.

क्रियतां नाम तर्हि तद्भीत्यैव चतुर्दशीकृत्यं त्रयोदश्यामपीति पत्र ४.

(લોકની નિંદાના ડરથી આઠમને ક્ષય થયા છતાં સાતમને આઠમ ગણી આઠમનું કાર્ય કરીએ છીએ. એમ ખરતરો કહે તેના ઉત્તરમાં કહે છે કે) તો પછી લોકની નિંદાના ભયથીજ ચઉદ્દશનું કાર્ય પણ ચઉદ્દશના ક્ષયે તેરસને ચઉદ્દશજ છે એમ માનીને તે ચઉદ્દશે કરો. (આથી પણ સ્પષ્ટ છે કે ચઉદ્દશના ક્ષયે તેરસ ચઉદ્દશ ભેળાં માનવાનાં નથી, પણ તે તેરસને ચઉદ્દશજ માનવાની છે. નહિંતર “ ત્રયોદશીચતુર્દશ્યોઃ ” એમ કહેત.

सप्तयामेवाष्टम्यनुष्ठानमिति. प. ४.

(દીપનાની) સાતમમાંજ આઠમનું અનુષ્ઠાન. (અહિં દીપનાની સાતમ કહી પણ અનુષ્ઠાનની અપેક્ષાએ તો સુર્યોદય પહેલાથી આઠમ ગણી છે.)

क्षीणाष्टमीयुक्ता सप्तमी चतुष्पञ्चर्यन्तर्वर्तिनी न वा ? प. ४.

દીપનાની અપેક્ષાએ ક્ષય પામેલી અષ્ટમીવાળી સાતમ ચાર પર્વમાં છે કે નહિં ? એ પ્રશ્ન કર્યો છે.

किं न क्षीणचतुर्दशीयुक्ता त्रयोदश्यपि. प. ५.

દીપનાની અપેક્ષાએ ક્ષય પામેલી ચઉદ્દશવાળી તેરસ પણ ચાર પર્વમાં કેમ નહિં ?

कथं पञ्चदशी पाक्षिकत्वेनाङ्गीकार्या, पाक्षिकापेक्षया यथा त्रयोदशी तथा पञ्चदश्यपि, प. ६

(ખરતરોને કહે છે કે) પુનમને પાક્ષિકપણે કેમ માનો છા ? કેમકે પાક્ષિકની અપેક્ષાએ જેવી તેરસ (અપર્વ છે અહિં તેરસ ચઉદ્દશ નથી કહેતા. ને પર્વાપર્વ નથી કહેતા.)તેવીજ રીતે પુનમ પણ (અપર્વ છે.)

पाक्षिककृत्यं पञ्चदश्यां न युक्तमेव, चतुर्दशीमंतरेण तत्कृत्यस्य निषि इत्वात् प. ६

પાક્ષિકકૃત્યં કાર્ય [પૌષ્ઠઆદિક] તે પુનમમાં યોગ્યજ નથી. ચઉદ્દશ શિવાય તે પાક્ષિકકાર્યને નિષેધ છે માટે. અહીં દીપનું તથા અને ખરતરની માન્યતાની અપેક્ષાએ પુનમ જણાવી છે. (આ લખાણ અને પૂર્વનું અનુષ્ઠાનસોપવાણું લખાણ સ્પષ્ટ કરે છે કે ખરતર અને શાસ્ત્રધાર પણ એ પર્વની ભેળી આરાધનામાં મળતા નથી]

યન્નષ્ટાપ્યષ્ટમી પરાવૃત્ત્યાભિમાન્યતે, પાક્ષિકેણ ચ કિમપરાદ્ધં ? યત્તસ્ય નામાંડપિન સહ્યતે ઇતિ
નન્વેવં પૌર્ણમાસીક્ષયે ભવતામપિ કગતિરિતિ ચેત્

બહો વિચારચાતુરી યતસ્તત્ર ચતુર્દશ્યાંદ્વયોરપિ વિદ્યમાનત્વેન તસ્યા અપ્યારાધનં જાતમેવેતિ.
યતસ્ત્રુટિતત્વેન ચતુર્દશ્યાં પૌર્ણમાસ્યા વાસ્તવ્યેવ સ્થિતિઃ, પત્ર-૬

ક્ષય પામેલી આઠમ, સાતમ જે હયાત છે તેનો ક્ષય કરીને પલટાવીને મનાય છે તો પાક્ષિકે
શો અપરાધ કર્યો કે તેની ક્રિયા પુનમને પુનમ માનીને તે દિવસે કરે છે અને પક્ષીતું નામ પણ મહન
કરતા નથી? પક્ષીને રાખતાજ નથી. વાદી શંકા કરે છે કે પુનમનો ક્ષય હશે ત્યારે તમારું કેમ થશે?
તમા પક્ષીતું પક્ષી નામ ન રાખતાં તે પક્ષીને પુનમ બનાવશે ત્યારે ચઉદશે પક્ષીતું
નામ તમારે પણ નહિં રહે. [જો પર્વ ભેલાં થતાં હોત તો પક્ષીતું નામ નહિં રહેવાની ખરેખરે શંકા
નજ કરત] ઉત્તરમાં કહે છે કે [ટીપનાની] ચઉદશમાં ઉદયથી ચઉદશ અને ભોગથી પુનમ એ
બંને વિદ્યમાન છે માટે ક્ષીણ એવી પણ પુનમતું પણ ચઉદશે આરાધન થયેલું જ છે. અપિશબ્દથી જો
અહીં ચઉદશ પણ લેવી હોય તો બંને વિદ્યમાન હોવાથી બંનેનું પણ આરાધન થયું એમ ઉત્તર
દેત. વસ્તુતઃ બંને છે એટલું જ કહેત. વળી દ્વયોરપિ સમાપ્તત્વેન તસ્યા અપિ સમાપ્તત્વાત્ એ વાક્યે
હોતુ અને સાધ્ય બંને એક થઇ જાય. માટે બંને સ્થાને અપિશબ્દથી નજપણું સૂચવે છે.

જે માટે ક્ષય પામેલી હોવાથી ઉદયવાળી ચૌદશમાં પુનમની ખરી સ્થિતિ છે. [અર્થાત્
ભોગવટાથી તો દરેક ક્ષય પામેલી કે મહોર ભોગે બીજી પણ તિથિ પહેલાની તિથિમાં હોયજ છે, પણ
અહિં વાસ્તવિક સ્થિતિ જણાવે છે તેથી ક્ષીણપૂર્ણિમાની વખતે ચઉદશે ચઉદશની સ્થિતિ અવા-
સ્તવિક થાય, પણ પુનમની સ્થિતિ વાસ્તવિકજ થાય એમ જણાવે છે.

ત્રુટિતચતુર્દશી પૂર્ણિમાયાં બુદ્ધચાડ્ડરાધ્યતે, તસ્યાં તદ્ભોગગન્ધાભાવેડપિ તત્ત્વેન સ્વી-
ક્રિયમાણત્વાત્ પ. ૬.

(ખરતરને કહે છે કે) ક્ષય પામેલી ચઉદશને તમા પુનમમાં બુદ્ધિથી કલ્પીને માનો છે.
કારણ કે પુનમે ચઉદશના ભોગનો ગન્ધ પણ નથી, છતાં તે પુનમને પુનમપણે પણ માનો છે અને
વળી ચઉદશપણે પણ અંગીકાર કરે છે. (ક્ષયે પૂર્વાના માનેલા નિયમને છાડીને તે નિયમ પ્રમાણે
તેરસે ભોગવાળી મળવાવાળી ચઉદશ ન માનતાં પુનમે પુનમ અને ચઉદશ બંને માનો
તે યોગ્ય નથી.) (બીજા પર્વના ક્ષય વખતે પર્વવ્યવસ્થા માટે ભોગ લેવાય અને વૃદ્ધિ વખતે
પહેલાનો ઉદય હોય છતાં એકનો ઉદય મનાય. પહેલાનો ઉદય અપર્વનો જણાય.

ક્ષીણપાક્ષિકાનુષ્ઠાનં પૌર્ણમાસ્યામનુષ્ઠીયમાનં કિં પશ્ચદશ્યનુષ્ઠાનં પાક્ષિકાનુષ્ઠાનં વા વ્યપ-
દિશ્યતે ?, આદ્યે પાક્ષિકાનુષ્ઠાનવિલોપાપત્તિઃ, દ્વિતીયે સ્પષ્ટમેવ મૃષાભાષણં, પશ્ચદશ્યા એવ ચતુર્દ-
શીત્વેન વ્યપદિશ્યમાનત્વાત્, ન ચ ક્ષીણે પાક્ષિકે ત્રયોદશ્યાં ચતુર્દશીજ્ઞાનમારોપરૂપં મવિષ્યતીતિ
વાચ્યં, તત્ત્રાગ્રોપલ્લક્ષણસ્ય મંમવાત્ પ. ૬.

(પુનમને દિવસે પુનમ માની ક્ષય પામેલી ચંદ્રશ પણ માનનારને પૂછ છે કે) ચંદ્રશના ક્ષયે પુનમને દિવસે જે પક્ષીની ક્રિયા કરે તે શું પુનમની ક્રિયા ગણે છે કે પાક્ષિકની ક્રિયા ગણે છે? જે તેને પુનમની ક્રિયા કહો તે પક્ષીની ક્રિયાનો નક્કી લોપ આવી પડશે. (આ હુકી-કત જે આ પરંપરા અને શાસ્ત્રને ઉઠાવીને ચંદ્રશ અને પુનમની તિથિઓને ભેળી માનનારા વિચારશે તે અરેખર એ પર્વ એકઠાં કરવાનું નહિજ માને. અને જે એ પર્વો એકઠાં પણ ન થાય અને તેમાં વગર ભોગવટે પણ ન મનાય તે તેરસે ચંદ્રશનો ભોગવટે છે માટે તેરસનો ક્ષય માની તે દિવસે ચંદ્રશ અને ચંદ્રશે પુનમનો ભોગવટે છે માટે પુનમ માનશે. અને મહોપા-ધ્યાયજીના આ પાઠને તથા શ્રીહીરસૂરિજીના ત્રયોદશીચતુર્દશ્યોઃ ના પાઠને મળતોજ આ અર્થ છે એમ માનશે.) જે પુનમને ચંદ્રશની ક્રિયા છે એમ કહો તે ચાંદ્રુ યુકું છે. કારણ કે પુનમ માનીને પણ તેને ચંદ્રશ કરે છે. ચંદ્રસનો ક્ષય હોય ત્યારે ઉદયાત તેરસે પક્ષીના જ્ઞાનમાં તે આરોપના લક્ષણનો સંભવ નથી.

एवमेकस्मिन्नेव रव्यादिवारलक्षणे वासरे द्वयोरपि तिथयोः समाप्तत्वेन विद्यमानत्वात् कौतुक्यमारोपज्ञानम् ?, अत एवात्रैव प्रकरणे—‘संपुण्णत्तिभ काउ’ मिति गाथायां या तिथिर्यस्मिन्नेवादित्यादिवारलक्षणे दिने समाप्यते स दिनस्तत्तिथित्वेन स्वीकार्य इत्याद्यर्थे संमोहो न कार्य इति ५

એવી રીતે રવિવાર આદિ લક્ષણ એકજ વારમાં તેરસ અને ચંદ્રશ અને તિથિઓ સમાપ્ત થઈ છે. તેથી વિદ્યમાન છે માટે તે વારે ચંદ્રશ માનવી તેમાં ખોટું જ્ઞાન ક્યાં છે? (ધ્યાન રાખવું કે તેરસ અને ચંદ્રશની સમાપ્તિ હેતુ તરીકે છે અને ચંદ્રશ માનવી એ સાધ્ય છે. જે તેરસ ચંદ્રશ અને માનવાની હોત તે હેતુ અને સાધ્ય એક થઈ જત) આજ માટે આજ અધિકારમાં સંપુણ્ણ એ ગાથામાં જે રવિઆદિ વારે જે તિથિ સમાપ્ત થાય તે દિન તે તિથિપણે માનવો એ હુકીકતમાં પણ મુઝાવવું નહિં. (તેરસને દિવસે તેરસનો ઉદય અને સમાપ્તિ છે છતાં ચંદ્રશની પણ સમાપ્તિ છે માટે તે રવિઆદિ વારે ચંદ્રશજ કહેવાય. તેરસ ચંદ્રસને ભેળી માનનારને તે મોહ માટે આ કહેવાનુંજ ન થાત

अग्रेतनकल्याणकतिथिपाते प्राचीनकल्याणकतिथौ द्वयोरपि विद्यमानत्वादिष्टापत्तिरेवोत्तरं, ६

આગલની કલ્યાણક્રિયાનો ક્ષય હોય ત્યારે ખેલાની કલ્યાણક્રિયામાં અને કલ્યાણ-કેનું વિદ્યમાનપણું હોવાથી હમારે તે ઇષ્ટાપતિજ ઉત્તર છે [આગલ સપષ્ટ કહે છે કે કલ્યાણકેન આરાધનાર તપ કરનારજ હોય છે. અને તપમાં એકીસાથે છઠ વગેરેનાં પરચક્રખાણ થવાથી સાથે લેવાય અને તપ ખીજે દિવસે પૂરો કરાય છે. યાદ રાખવું કે પુનમની ચર્ચા પૈપથને અંગ છે અને પૈપથ તે સાથે એ થતાજ નથી. આટલા માટે તે પરંપરા અને શાસ્ત્રના ઉદ્ધારનારે યજ્ઞ્યાં એ વ ક્યમાં નકાર છે નહિં, જેઈએ નહિં, અને પૂરણુરીતે સંગત પણ નથી. છતાં ખોસી ઘાલ્યો અને તે નકારવાળું વાક્યજ સંગત માન્યું છે.]

कल्याणकाराधको हि प्रायस्तपोविशेषकरणाभिग्रहो भवति. प. ३

કલ્યાણકોને આરાધન કરનારો તો પ્રાયે તપવિશેષને કરનારો હોય છે. (અર્થાત્ પુનઃ શૈદ્ધશ કે ભેળાં પર્વો માનનારની પેઠે એક પૌષધના લોપની બાધા તેમાં નહિ આવે.)

एकस्मिन् दिने द्वयोरपि कल्याणकतिथयोर्विद्यमानत्वेन तदाराधकोऽपि सन्नन्तरोत्तरदिन मादायैव तपःपूरको भवति, प. ૬

એકજ રવિવારઆદિ દિવસમાં બેએ પણ કલ્યાણકતિથિએ. સમાપ્ત થાય છે માટે તે બન્ને કલ્યાણકતિથિયોનો આરાધક છતાં આગલના જોડેના દિવસને લઈનેજ તેનાતપને પૂર્ણ કરનાર થાય છે (આ ઉપરથી જેઓ પર્વતિથિયો ભેળી કરી આરાધના ઉડાવી દે છે અને તેમાં આજ્ઞાની ખોટી દુવાઈ ફેરવે છે તે ખોટા હરે છે. તથા પર્વતિથિના ક્ષયને પ્રસંગે તપવાળી કલ્યાણકતિથિના ક્ષયને પ્રસંગે આપનારા આશ્રહવાળા હરે છે. કલ્યાણકને અંગે તપસ્યા હોય છે અને તે સાથે થાય છે અને પર્વતિથિયોને અંગે પૌષધઆદિ થાય છે અને તે એક દિવસે બેઆદિ પૌષધન પચ્ચક્ષ્યાણુ સાથે લેવાતાંજ નથી.

पूर्णिमापाते पाक्षिकचातुर्मासिकषष्ठतपोऽभिग्रहीति, प. ૬

ખરતરો ચઉદશના ક્ષયે પુનઃ પક્ષી કરે છે તો કોઈ પક્ષીનો છઠ્ઠ કરનાર હોય તે આગલનો દિવસ લે, તેમજ પુનઃપનો ક્ષય હોય ત્યારે તેને પક્ષી ચૌમાસીનો છઠ્ઠ આગલનો દિવસ લઈનેજ કરવો પડે. શ્રીહીરસૂરિજી તેરસ ચઉદસનો છઠ્ઠ કહે છે તેમાં પણ તેરસની ભુલે પડવે લઈનેજ છઠ્ઠ કરવો પડે. એકલી પક્ષીમાં ઉપવાસનો નિયમ છે અને ચૌમાસીનોજ છઠ્ઠનો નિયમ છે છતાં પક્ષીના છઠ્ઠનો અભિગ્રહ હોય તો પક્ષી ચૌમાસી બન્નેમાં છઠ્ઠ કરે અને આગલનો દિવસ લઈનેજ છઠ્ઠ પૂરો થાય. પૂર્ણિમા ક્ષયનું કારણ એ કે તેમાં ટીપનાની વગર પુનઃ પુનઃ અને વગર ચઉદશે ચઉદશ માની છઠ્ઠ પૂરો થાય છે.

रत्नार्थी अपेर्गम्यत्वादन्यसङ्गयपि वस्त्रेण निवद्धमपि ताम्रादिना वा जटितमपि रत्नं गृह्णातीति भावः, यतस्तत्संबन्ध्यपि स्त्रीयस्वरूपापरित्यागेन स्त्रीयकार्यकरणसमर्थमेव, अन्यथा तथा विधिमूल्यमपि न लभेतेति, प. ૭

રત્નનો અર્થી હોય છતાં બીજાની સાથે રહેલ વસ્ત્રથી બાંધેલ અથવા તાંબા આદિ સાઈ જડહું પણ રત્નજ લે છે એ તત્ત્વ છે તેનાથી જોડાયા છતાં પણ પોતાના સ્વરૂપને ત્યાગ નહિ કરવાથી પોતાના કાર્યને કરવા માટે સમર્થજ છે. એમ ન હોય તો તેવી કિંમત આવે નહિ આ ઉપરથી જણાવે છે કે તેરસ એ વસ્ત્ર કે તાંબા સમાન છે અને ચઉદશ રત્ન સમાન છે (રત્નની કિંમત કરતી વખતે વસ્ત્ર અને તાંબાની કિંમત ન થાય તેમ ચઉદશ જે રત્ન સમાન તેનોજ વ્યવહાર થાય, પણ વસ્ત્ર કે તાંબા જેવી તેરસનો વ્યવહાર ન થાય, એટલે તેરસ ચઉદશને ભેળી કરનારા રત્નની સાથે ચીંથરી અને તાંબાના કડકાની સરખી કિંમત કરનારા ગણાય.)

अथ कारणविशेषमन्तरेण तत्र त्रयोदशीति व्यपदेशशङ्कापि न विधेयेति, पत्र. ૭

સુદૂર્તાદિક કોઈ મહોટા કારણ શિવાય ચઉદશનો ક્ષય હોય ત્યારે તેરસને દિવસે તેરસ એવ નામની શંકા પણ ન કરવી. (આ ઉપરથી પણ ચોક્ષુ છે કે તેરસ ચઉદશ આરાધનામાં ભેળ થાય નહિ. લોકિક રીઅણથી કહેવાય.)

ન ચ પુનસ્તામ્રાદીનાં મૂલ્યં દદાતિ પ્રતીચ્છતિ વેતિ ગમ્યં, અલ્પમૂલ્યત્વેન તદન્તર્ગતત્વાત્ પ૦૭
તાંબાઆદિની સાથે રત્ન જડેલું હોય અને તે વેચવા જાય ત્યારે કોઈપણ મનુષ્ય
તે રત્નના મૂલ્યથી જુદું તે તાંબાઆદિનું મૂલ્ય આપતો પણ નથી અને લેતો પણ નથી એ
સમજવું. કેમ કે રત્નની કિંમતમાં તે આછી કિંમતવાળા તાંબાઆદિની કિંમત સમાઈ જાય છે.
એટલે રત્નસમાન પર્વતિથિની સાથે તાંબાસમાન અપર્વતિથિને ભેળી ગણનારા રત્ન અને
તાંબા આદિક સરખા ગણનારા છે.

एवं त्रुटिततिथिसंयुक्ता तिथिः कारणविशेषे उपयोगिनी भवन्त्यपि न पुनर्वलवत् कार्ये
विहाय स्वकार्यस्यैवोपयोगिनी, नहि अपरीक्षकचौरादिहस्तगतव्यतिरिक्तं रत्नं ताम्रमूल्येनैवोप-
लभ्यते, पत्र ७

એવી રીતે ક્ષય પામેલી (ચંદ્રશ્યાદિ) તિથિવાળી (તેરસંઆદિ) તિથિ કોઈ (મુહુ-
ર્તાદિ] કારણ વિશેષમાં ઉપયોગવાળી હોવા છતાં પણ કોઈ સંજ્ઞા કાર્ય શિવાય ધોતાના [તેરસં]
આદિના કાર્ય માટે પણ ઉપયોગી નજ થાય. પરીક્ષાને નહિ જાણનાર એવા ચોર વગેરેના હાથમાં
આવેલા શિવાય તાંબાવાળું રત્ન તાંબાના મૂલ્યે મળે નહિંજ. આ ઉપરથી ચોક્કસ છે કે તેરસને
દિવસે ક્ષય પામેલી ચંદ્રશ્યા હોય છે ત્યારે જરૂરી કાર્ય શિવાય તેરસ તેરસને માટેજ ઉપયોગવાળી
નથી. તેમજ તેરસ અને ચંદ્રશ્યાને ભેળાં કહેવાં તે રત્ન અને તાંબુ એકસરખાં ગણવા જેવું છે.
રત્નની કિંમત ઘોલતાં તાંબાની કિંમત ન ઘોલે તે વ્યાજબી છે. પણ રત્ન અને તાંબાને સરખા
કહેનાર જેવોજ તેરસચંદ્રશ્યાને ભેળાં કહેનાર ગણાય.

कथं न पंचदश्यामपि चतुर्दशीलक्षणकार्योपचार (इत्याशकाम्) पत्र ८

પુનમને દિવસે ચંદ્રશ્યા લક્ષણ કાર્યનો ઉપચાર કેમ ન કરાય ? (આના ઉત્તરમાં ઉપચારને
અથોચ્ય ન જણાવતાં નષ્ટ અને અતીત એવા કારણનો ભવિષ્યના કાર્યમાં ઉપચાર ન થાય
એમ જણાવે છે)

कज्जस्स पुत्रवभावी नियमेण कारणं पत्र ९

પુનમ એ ચંદ્રશ્યાની પછી થનારી છે માટે પુનમરૂપી કારણમાં ચંદ્રશ્યારૂપી કાર્યનો
ઉપચાર ન થઈ શકે, આ ઉપરથી સમજાશે કે જે રહેલી તેરસે તો પુનમનો ઉપચાર કરવાનું
થોડ્ય ધની શકેજ નહિં.

हीनचतुर्दशी तावत् त्रयोदशीयुक्ताऽपि गृह्यमाणा न दोषमात्रहतीति पत्र ९

ક્ષય પામેલી ચંદ્રશ્યા હોય ત્યારે તેરસમાં જોડાયેલી લેવાય તોપણ દોષ રહે નહિં. (આ
ઉપરથી તેરસ ચંદ્રશ્યા ભેળી નહિં લેતાં આખી તેરસને ચંદ્રશ્યા ગણવાનું કોઈપણ પ્રકારે દૂષિત
નથી એમ સ્પષ્ટ થાય છે.)

पूर्वं पूर्णिमायां पाक्षिककृत्त्वमासीत् कालिकाचार्यादेशाच्च सांप्रतं चतुर्दश्यामतस्तत्क्षये पौर्ण-
मास्येव युक्तिमती पत्र १०

(ખરતરો કહે છે કે) રહેલાં પક્ષીની ક્રિયા પુનમે હતી અને શ્રીકાલકાચાર્યના આદેશથી
હમણાં ચંદ્રશ્યા થાય છે. માટે ચંદ્રશ્યાના ક્ષયે પુનમજ થોડ્ય છે. (અહિં પુનમજ થોડ્ય છે એમ
પ્રથમાભિભાષિની જણાવે છે. અર્થાત્ ખરતરો પણ ઉત્તરમાં ન કરેતાં ઉત્તર એવી પુનમ કહે છે)

તિથીનાં વૃદ્ધૌ દાનોૌ ચ કા તિથિઃ સ્વીકાર્યેત્યત્રોભયોઃ સાધારણં લક્ષણમુત્તરાદ્દેનાદ્—‘જં જા જંમિ’ત્તિ યદ્—યરમાત્ યા તિથિર્યસ્મિન્ આદિત્યાદિવારલક્ષણદિવસે સમાપ્યતે સ એવ દિવસો વાર-
ચક્ષણઃ પ્રમાણમિતિ તત્તિથિત્વેનૈવ સ્વોકાર્યઃ પત્ર ૧૧

તિથીઓની વૃદ્ધિ અને હાનિમાં કઈ તિથી અંગીકાર કરવી. એ શંકાના સમાધાનમાં ઉત્તરાર્ધથી સામાન્ય લક્ષણ કહે છે—જે માટે જે તિથિ જે સવિવારઆદિ લક્ષણ દિવસમાં સમાપ્ત થાય તેજ દિવસ પ્રમાણ ગણવો એટલે તે તિથિપણે સ્વીકારવો. (યાદ રાખવું કે આઠમ કે ચઉદશના ક્ષયે આઠમ અને ચઉદશ એ સાતમ અને તેરસને દિવસે સમાપ્ત થાય છે અને તેથી તે તે આખાવારને આઠમ અને ચઉદસ પણ લેવા અર્થાત્ સાતમ આઠમ અને તેરશ ચઉદશ ભેળાં કહેનારા આ વચનથી પણ ખોટા છે. વળી તે દિવસ આઠમ અને ચઉદશ તે માત્ર સમાપ્તિવાળી છે, પણ સાતમ અને તેરસનો તે ઉદય અને સમાપ્તિ બંને છે. છતાં શાસ્ત્રકાર પર્વતિથિને માટે તે સાતમ અને તેરસના ઉદય સમાપ્તિને ખસેડી નાંખે છે અને વગર ઉદયની એકલી સમાપ્તિવાળી આઠમ ચઉદશ લે છે. અર્થાત્ ઉદય કે સમાપ્તિ પર્વઆરાધનાની વ્યવસ્થા માટે છે અને તેથી ચોથ કે ચઉદશના ઉદય કે સમાપ્તિને નામે ભેળસેળ કે પર્વવૃદ્ધિ માને તે શાસ્ત્ર અને પરંપરાથી વિરુદ્ધ છે.

‘ક્ષયે પૂર્વા તિથિગ્રાહ્યા’ તસ્મિન્નેવ દિવસે દ્વયોરપિ સમાપ્તત્વેન તસ્યા અપિ સમાપ્તત્વાત્ પત્ર ૨૨

પર્વતિથિના ક્ષયે તેનાથી પહેલાની તિથિ લેવી એટલે સ્પષ્ટ છે કે બીજના ક્ષયે પ્રત્યાખ્યાનવખતે પડવાઆદિ તિથિને બીજઆદિપણે માનવી. પડવોબીજઆદિક ભેળાં કહેનારા ખુલાસો કરતા નથી કે તેઓ ચોવીશ કલાકમાં કેટલોક વખત પડવો બીજ આદિ માને છે કે વ્યક્તિથી બધે ભેળાં માને છે. શું પડવાઆદિના સૂર્યોદય વખતે બીજ આદિથી નોખા પડવો આદિ રાખે છે? અને બીજ આદિ બે થાય છે ત્યારે પણ પડવા આદિ છે એમ માને છે? વળી તે દિવસે બંનેનું સમાપ્તપણું હોવાથી તે ક્ષય પામેડી તિથિનું પણ સમાપ્તપણું છે. જો તસ્યા અપિ એ જગોપર ક્ષીણને જણાવવા અપિશબ્દ ન માને અને બંને માટે માને તો અહિં કેમ લેશે? અહિં અને આગલ ક્ષીણમાટેજ અપિશબ્દ છે.

एवं क्षीणतिथावपि कार्यद्वयमत्र कृतवानहम् पत्र १३

એવી રીતે ક્ષીણતિથિમાં પણ કલ્યાણક અને ગણણા જેવાં બે આજ મેં કર્યા યાદ રાખવું કે પડખી અને પુનમમાં જે પૌષ્ઠઆદિ કાર્યો છે તે એક દિવસે બે નથી થતાં, પણ તપ સાથે લેવાય છે અને ગણણાં પણ બે ગણાય છે.

નનુ મોઃ કાલિકસૂરિવચનાન્નતુર્દશ્યામાગમાદેશાન્ન પશ્ચદશ્યામપિ ચતુર્માસકં યુક્તં, ત્રયોદશ્યાં તદ્વ્યપદેશાભાવેન દ્વયોરપિ વિરાધકત્વાત્ શ્રીમત એવૈતે દોષાઃ પ્રત્યવસર્પ્યન્તિ, નાસ્માન્ પ્રતીતિ-
ચેત્ અહો પ્રાક્ પ્રપંચાવસરેડંગુલીપિહિતશ્રોત્રપધ્યમવદ્ ભવાન્ યેનેત્યં નિર્ઘોષ્યમાણે અઘ્યાપિ ત્રયોદશીમેવ વદસિ, યદ્વા—અરણ્યંરુદનં કૃતં શબશરીરમુદ્વર્તિતં, શ્વપુચ્છમવનામિતં વધિરકર્ણજાપઃ કૃતઃ । સ્થલે કમલગોપણં મુચિરમૂષરે વર્ષણં, તદંધમુગ્ધમળ્લનં યદ્વુદ્ધજને ભાષણ ॥ ૧ ॥ મિતિ

કાવ્યં કવિર્મિર્મવન્તમેવાધિકૃત્વ વિદયે, યદેવમપિ નિરૂપિતં ન સ્મરસિ,
 યત્તાવદુક્તં “ક્ષીણાયાં પ્રાચીના તિથિર્ગ્રાહ્યા.” પત્ર ૧૪

ખરતર શંકા કરે છે કે કાલકાચાર્યના વચનથી ચંદ્રશ અને શાસ્ત્રના વચનથી પુનઃ
 પણ ચંદ્રમાસી ચોગ્ય છે. પણ તેરસને દિવસે તો તેને ચંદ્રમાસી છે એમ કહી શકાયજ નહીં
 માટે તમો શ્રીકાલકાચાર્ય અને શાસ્ત્ર એ બન્નેના વિરાધક થયા માટે તમોનેજ પૂર્વે જણાવેલ
 દોષો લાગવાના છે. પણ હુમને નહિં લાગે. એવી શંકાના ઉત્તરમાં જણાવે છે કે શું ખેલાં
 વિસ્તારથી સમજાવ્યું ત્યારે કાનમાં આંગળીઓ ઘાલી હુતી કે જેથી આવી રીતે ઘટ વગાડીને
 કહેવાયા છતાં પણ હજી તું તે દિવસને તેરસજ કહે છે. (આગલ ચોક્ષી રીતે કહ્યું છે કે ચોદશના
 ક્ષયની વખતે તેરસને તેરસ કહેવાનીજ નથી. પરંતુ ધર્મના કાર્યમાં તે દિવસે ચંદ્રશજ છે એમ
 કહેવાતું છે અર્થાત્ આ ઉપરથી સ્પષ્ટ કર્યું છે કે ચોદશના ક્ષયની વખતે ધીપનાની તેરસને
 ક્ષયજ ધર્મારાધનમાં કરવાનો છે.) અથવા તો રજુમાં રોચ્ય, મુડાના શરીરને નવરાચ્યું, કુતરાનું
 પુછડું નમાવ્યું, બહેરાના કાનમાં જાપ કર્યો, ઉખરમાં કમલ રોપ્યું, ઉખરમાં ઘણું વરસ્યું, આંધલા
 આગલ મહોડું શાભાવ્યું જે મૂર્ખાની આગલ કથન કર્યું ॥ ૧ ॥ આ કાવ્ય તમને ઉદ્દેશીને
 કવિએ કહેલું છે. કેમકે આવી રીતે સ્પષ્ટપણે ધર્મઆરાધનમાં તેરસનું નામજ ન લેવા
 અને ચંદ્રશજ છે એમ કહેવાનો વ્યવહાર છે એમ જણાવ્યું છતાં યાદ નથી રાખતો. આ ઉપર
 સ્પષ્ટ થાય છે કે ચંદ્રશના ક્ષયે તેરસનો ક્ષય માની ચોદશજ છે એમ જે ન માને અથવા તે
 ચોદશઆદિને ભેળાં માને તેને મૂર્ખાશરોમણિ તરીકે સ્પષ્ટપણે શાસ્ત્રથી જણાવ્યા છે. વળી ખરતર
 છે કે હે વિદ્વદુત્તમ! તમોએ જે કહ્યું કે પર્વતિથિનો ક્ષય હોય ત્યારે ખેલાની તિથિ ધર્મારાધનમાં
 લેવી (આ ઉપરથી પણ ખેલાની તેરસ આદિને ચંદ્રશઆદિપણે લેવાનું કહે છે, પણ એમાં
 કહેવાનું તો કોઈ પણ શાસ્ત્રકાર કોઈપણ જગોપર લખતા નથી, તેમ પરંપરા પણ નથી)

ઔત્સર્ગિકપ્રવચનાપેક્ષયાઽપવાદિકપ્રવચનવચનાનુયાયિત્વાત્ પત્ર ૧૬

ઉત્સર્ગ એવા શાસ્ત્રના વચનની અપેક્ષાએ અપવાદવાળા શાસ્ત્રના વચનને
 હોય છે માટે (આ ઉપરથી જેઓ ઉત્સર્ગ અને અપવાદ તથા ઉત્સર્ગથી અપવાદની
 માનવાની આગમમાં જરૂર નથી એમ કહેનારાઓ છે તેઓનું અજ્ઞાન ખુલ્લું પડે છે. પોતાનો ઉદય
 એ ઉત્સર્ગ છે. ક્ષયની વખતે પૂર્વનો ઉદય લેવો પડે અને એ ઉદયની વખતે એક ઉદયને છાડવો
 પડે એ અપવાદ છે, તે તેઓને માનવો નથી. અને તેથીજ તેઓને ભેળસેળપથી અને ખોખાવાદી થયું
 પડે છે, અને એ અજ્ઞાનતાને પરિણામેજ ક્ષયવૃદ્ધિની વખતે ઉદયના નામે લોકોને ભરમાવે છે)

તદ્વચનાકરણે દ્વયોરપિ વિરાધકત્વાપત્તે: પત્ર ૧૬

શ્રીકાલકાચાર્યના વચનને ન માનવાથી શાસ્ત્ર અને આચાર્ય બન્નેના વિરોધી બનવું
 ૧૩ છે (આવી રીતે શાસ્ત્ર અને પરંપરાથી એ અપર્વતિથિનો ક્ષય અને વૃદ્ધિ સિદ્ધ છતાં ન
 માને તો બન્નેના વિરાધક બને છે)

જયા ય પક્ષિચયાઈ પઞ્ચતિહી પઢઙ તયા પુઞ્ચતિહી ચેવ તઞ્ચુત્તિવહુલા પચ્ચક્ષાણપૂયાઈસુ
 વેપ્પઙ, પત્ર ૨૨

(ખરતરની વિધિપ્રયામાં જણાવે છે કે) ક્યારે પાક્ષિક આદિપર્વતિથિનો ક્ષય હોય ત્યારે

તિથીનાં વૃદ્ધૌ દાનોૌ - જે ક્ષય પામેલી પર્વતિથિના ભોગથી ભરેલી છે તે પરચક્રમાંથી પૌષધ પેલું પહેલાની તિથિજ લેવાનું કહે છે. અર્થાત્ ચઉદશના ક્ષયે વધારે ચઉ-જંમિત્તિ યદ્-યુક્ત ચઉદસપેલું લેવાનું કહે છે. એટલે ચઉદશના ક્ષયે તેરસનો ક્ષય કરી ચૌદશ ચક્ષણઃ ઘનું કહે છે. પણ તેરસ ચૌદસ ભેળાં માની ભેળસેળવાદિ થવાનું કહેતા નથી.

માયઃ શેષસમુદાયહીલનાભિપ્રાયેણ તીર્થકૂદ્વચોવિલોપાભિપ્રાયેણ ચ મહાશાતનાકારિત્વાત્ મહાપાતકીતિ, કિં ચ-અધિકક્રિયાયાં હિ પ્રવૃત્તિર્જિનોક્તવચનાશ્રદ્ધાવતામેવ ભવતિ, નાન્યસ્ય, પત્ર-૨૬-૨૭

તેઓ મહાપાપી છે કે જેઓ મહાશાતના કરનારા છે. કારણ કે તેઓ ઘણા ભાગે મહોટા સાધુ સમુદાયની નિન્દાના અભિપ્રાયવાળા છે. અને શ્રીજિનેશ્વરમહારાજનાં વચનને લોપવાની ધારણાવાળા છે. વળી અધિકક્રિયા (જે અપર્વના પૌષધનો નિષેધ છતાં અપર્વ પૌષધ કરવા)માં પ્રવૃત્તિ શ્રીજિનેશ્વરના વચનની અશ્રદ્ધાવાળાનેજ હોય. (છતી વિધિ ઓળવીને શ્રીજિનેશ્વરની આજ્ઞાને નામે પર્વલોપથી અચનારની દશા તો આથી પણ અકથ્યજ કહેવાય.)

ત્વયાડપિ પર્વતિથિવ્યતિરિક્તતિથિષુ પૌષધકરણસ્યાઙ્ગીકારાચ્ચ, ક્ષીણાષ્ટમીપૌષધસ્યાપર્વરૂ- પસંપ્તમ્યાં ક્રિયમાણત્વેનાઙ્ગીકારસ્થાપલપિતુમશક્તેઃ પત્ર ૨૭

(અરતરને કહે છે કે) તેં પણ પર્વતિથિ શિવાયની તિથિઓમાં પૌષધ કરવાનો અંગી-કાર કરેલો છે. કેમકે ક્ષય પામેલી આઠમના પૌષધને અપર્વ૩૫ એવી સાતમમાં કરાતો હોવાથી તે કરેલાને ઓળવવાનું બની શકેજ નહિં. (આ સ્થાને ઉદયની અપેક્ષાએ સસમી એમ કહ્યું છે. આગળ પણ ઉદયની અપેક્ષાએ તેરસે પુનમે એમ કહ્યું છે. અર્થી ધર્મઆરાધનાની અપેક્ષાએ તો આઠમજ અને ચઉદશજ ગણાય છે.) અપર્વનો ક્ષય અને વૃદ્ધિ માનનારા આરાધનામાં પ્રવેશ્યાને ટીપના પક્ષમાં સસમી વિલક્ષિત માની શકશે, પણ ભેળસેળવાળાથી પ્રથમા મનાશેજ નહિં

ચતુર્દશીપાતે પાક્ષિકપ્રતિક્રમણં ત્રયોદશ્યાં ચાતુર્માસિકપ્રતિક્રમણં ચ પશ્ચદશ્યામેવેતિ પ. ૩૫ ચઉદશના ક્ષયે પક્ષીપડિકમણું તેરસે અને ચઉમાસીપડિકમણું પુનમે કરવું એમ અરતરોનું કથન છે. ધ્યાન રાખવું કે અરતરો પણ પર્વને લોપનાર કે ભેળસેળવાદી બનતા નથી.

પ્રથમપિ તિથીનાં વૃદ્ધૌ દાનોૌ ચ કા તિથિરુપાદેવા કા ચ ત્વાજ્યા પત્ર ૫૧ તેવી રીતે આ તત્તર ગિણી પણ તિથિની વૃદ્ધિ અને હાનિમાં કઇ તિથિ લેવી અને કઇ તિથિ છોડવી એવી વ્યવસ્થા બતાવે છે. [અહીં પણ કઇ તિથિમાં કરવી અને કઇ તિથિમાં છોડવી એમ કહી ભેળસેળપણું જણાવતા નથી]

૧ પંચમી તિથિસ્ત્રુટિતા ભવતિ તદ્વા તત્તપઃ પૂર્વસ્યાં તિથૌ ક્રિયતે, પૂર્ણિમાયાં ચ ત્રુટિતાયાં ત્રયો- દશીચતુર્દશ્યાઃ ક્રિયતે, ત્રયોદશ્યાં વિસ્મૃતૌ પ્રતિપચ્ચપીતિ. (શ્રાંદીર૦)

આમાં પુનમના ક્ષયે પુનમનું તપ ચઉદશે કરવાનું નથી કહેતા, તેમ તેરસે કરવાનું પણ નથી કહેતા, પરંતુ તેરસ ચઉદશે કરવું કહે છે. એટલે સ્પષ્ટ થાય છે કે તેરસે ચઉદશ અને ચઉદશે પુનમ કરવી. તેરસે ભુલ્લી જવાય તોપણ ચઉદશે કરવાનું કહેતા નથી. પણ પડવે કરવાનું કહે છે. એટલે તેરસે ચઉદશ ન કરી તો પછી પડવેજ પુનમ કરવી કહે છે. છઠ માટે કહેતો પછી એ એક વચન ન બને.